

P. TERENTI AFRI

HEAVTON TIMORVMENOS

Text, with Stage Directions

BY

JOHN C. ROLFE, Ph.D.
Instructor in Latin in Harvard University

PREPARED FOR USE IN SIGHT READING

BOSTON, U.S.A.
PUBLISHED BY GINN & COMPANY
1891

Typography by J. S. Cushing & Co., Boston, U.S.A.

Presswork by Ginn & Co., Boston, U.S.A.

Gift
W. H. Wait
6-7-27

PREFACE.

THE general plan of this little book, which it is hoped may be found useful for sight reading, was suggested by MR. PREBLE'S "ADELPHOE."

The text is that of C. DZIATZKO (Leipzig, 1884), with some unimportant changes in punctuation.

In some of the stage directions I have ventured, for the sake of vividness, to indicate gestures which a modern actor would use under the circumstances, although we have no evidence for believing that a Roman actor would have expressed himself in the same way.

I am under great obligations to PROF. FRANCIS W. KELSEY of the UNIVERSITY OF MICHIGAN, and MR. FRANK W. NICOLSON, Instructor in HARVARD UNIVERSITY, who have read the proofs, and given me many valuable suggestions.

JOHN C. ROLFE.

COTTAGE CITY, September 9, 1890.

P. TERENTI AFRI

HEAVTON TIMORVMENOS.

INCIPIT HEAVTON TIMORVMENOS
TERENTI
ACTA LVDIS MEGALENSIB·
L· CORNELIO LENTVLO L· VALERIO FLACCO
AEDILIB· CVRVLIB·
EGIT AMBIVIVS TVRPIO
MODOS FECIT FLACCVS CLAVDI
ACTA PRIMVM TIBIS INPARIB·
DEINDE DVABVS DEXTRIS
GRAECA MENANDRV
FACTA II·
M'· IVVENTIO TI· SEMPRONIO COS·

G. SVLPICI APOLLINARIS PERIOCHA.

In mílitiam proficísci gnatum Clíniam
Amántem Antiphilam cónpulit durús pater,
Animíque sese angébat facti paénitens.
Mox út reuersust, clám patrem deuórtitur
Ad Clítiphonem. is amábat scortum Bácchidem.
Cum arcésseret cupítam Antiphilam Clínia,
Vt éius Bacchis uénit amica ac séruolae
Habitúm gerens Antíphila: factum id quó patrem
Suóm celaret Clítipho. hic technís Syri
Decém minas meretrículae aufert á sene.
Antíphila Clitiphónis reperitúr soror:
Hanc Clínia, aliam Clítipho uxorem áccipit.

PERSONAE.

[*PROLOGVS*] (L. AMBIVIVS TVRPIO).
CHREMES (SENEX, citizen of Athens).
MENEDEMVS (SENEX, citizen of Athens).
CLITIPHO (ADVLESCENS, son of Chremes).
CLINIA (ADVLESCENS, son of Menedemus).
SYRVS (SERVOS to Chremes).
DROMO (SERVOS to Menedemus).
BACCHIS (MERETRIX).
ANTIPHILA (VIRGO, beloved by Clinia).
SOSTRATA (MATRONA, wife of Chremes).
NVTRIX [CANTHARA].
PHRYGIA (ANCILLA).
CANTOR.

NOTE. The Nutrix, Phrygia, and Dromo say only a few words each. The Prologus and Cantor do not appear in the play proper.

PROLOGVS.

L. AMBIVIVS

Ne quoí sit uostrum mírum, quor partís seni
Poëta dederit, quaé sunt adulescéntium,
3 Id prímum dicam, deínde quod ueni éloquar. 3
11 Orátorem esse uóluit me, non prólogum: 11
Vostrúm iudicium fécit, me actorém dedit, 5
Si hic áctor tantum póterit a facúndia,
Quantum ílle potuit cógitare cómmode,
15 Qui orátionem hanc scrípsit, quam dictúrus sum. 15
4 Ex íntegra Graeca íntegram comoédiam 4
Hodié sum acturus Heaúton timorúmenon: 10
6 [Duplex quae ex argumento facta est simplici.] 6
* * * * * *
16 Nam quód rumores dístulerunt máliuoli, 16
Multás contaminásse Graecas, dúm facit
Paucás Latinas: íd esse factum hic nón negat,
Neque sé pigere et deínde facturum aútumat.

Vulgatus ordo versuum (ed. Fl.):

Nequoí sit uostrum mírum, quor partís seni
Poëta dederit, quaé sunt adulescéntium:
Id prímum dicam, deínde quod ueni éloquar.
Ex íntegra Graeca íntegram comoédiam
Hodié sum acturus Heaúton timorúmenon.
[Duplex quae ex argumento facta est simplici.]
Nouam ésse ostendi et quae ésset: nunc qui scrípserit
Et quóia Graeca sít, ni partem máxumam
Exístumarem scíre uostrum, id dícerem.
Nunc quam óbrem has partis dídicerim paucís dabo.
Orátorem esse uóluit me, non prólogum:
Vostrúm iudicium fécit: me actorém dedit,
Si hic áctor tantum póterit a facúndia,
Quantum ílle potuit cógitare cómmode,
Qui orátionem hanc scrípsit, quam dictúrus sum.
Nam quód rumores dístulerunt máliuoli q. s.

Habét bonorum exémplum, quo exempló sibi
Licére id facere quód illi fecerúnt putat.
Tum quód maliuolus uétus poëta díctitat,
Repénte ad studium hunc se ádplicasse músicum,
Amícum ingenio frétum, haud naturá sua:
Arbítrium uostrum, uóstra existumátio
Valébit. qua re omnís uos oratós uolo,
Ne plús iniquom póssit quam aequom orátio.
Facite aéqui sitis, dáte crescendi cópiam,
Nouárum qui spectándi faciunt cópiam
Sine uítiis. ne ille pró se dictum exístumet,
Qui núper fecit séruo currenti ín uia
Decésse populum: quór insano séruiat?
De illíus peccatis plúra dicet, quóm dabit
Aliás nouas, nisi fínem maledictís facit.
Adéste aequo animo, dáte potestatém mihi
Statáriam agere ut líceat per siléntium,
Ne sémper seruos cúrrens, iratús senex,
Edáx parasitus, sýcophanta autem ínpudens,
Auárus leno adsídue agendi sínt mihi
Clamóre summo, cúm labore máxumo.
Mea caúsa causam hanc iústam esse animum indúcite,
Vt áliqua pars labóris minuatúr mihi.
Nam núnc nouas qui scríbunt, nil parcúnt seni:
Si quaé laboriósast, ad me cúrritur;
Si lénis est, ad álium defertúr gregem.
In hác est pura orátio. experímini,
In utrámque partem ingénium quid possít meum.
Si númquam auare prétium statui artí meae
Et eum ésse quaestum in ánimum induxi máxumum,
Quam máxume seruíre uostris cómmodis:
Exémplum statuite ín me, ut adulescéntuli
Vobís placere stúdeant potius quám sibi.

P. TERENTI AFRI

HEAVTON TIMORVMENOS.

GENERAL INTRODUCTION.

MENEDEMUS, the "self-tormentor," is a citizen of Athens, whose only son CLINIA fell in love with ANTIPHILA. MENEDEMUS bitterly opposed his son's marriage to a portionless stranger, and by his harshness and taunts finally drove him to leave home and go to the wars in Asia. After he had gone, MENEDEMUS was filled with remorse. He sold his estate in Athens and moved to the country, where we find him punishing himself by laboring incessantly, and living a life of extreme frugality. CLINIA has returned, unknown to his father, and is staying with an intimate friend, CLITIPHO, whose father, CHREMES, is MENEDEMUS'S next door neighbor in the country. The details of the plot are given in the introductions at the beginning of each scene.

ACT I.

SCENE: *A road in the country near Athens, leading* R. *to the city. At the back of the stage are two farm-houses, each surrounded by a plot of ground. The one on the right (of the stage)* belongs to* CHREMES, *that on the left to* MENEDEMUS. MENEDEMUS, *clad only in a hide, is discovered digging in his garden with a very heavy hoe. Enter* CHREMES *from his house. He looks at* MENEDEMUS *in silence for a moment, then crosses over and speaks to him. The time is late in the afternoon.*

SCENE I.

CHREMES asks MENEDEMUS why, though an old man, and evidently well to do, he wears himself out by working from morning till night. MENEDEMUS at first returns short answers, but finally tells his story, and explains that he is punishing himself for his cruelty to his son.

---

* R. and L. are used, as usual, of the right and left of the actors facing the audience; with reference to the spectators the positions are of course reversed.

CHREMES MENEDEMVS
SENES II

I 1 CH. Quamquam haéc inter nos núper notitia ádmodumst
(Inde ádeo quo*m* agrum in próxumo hic mercátus es)
Nec reí fere sane *hoc* ámplius quicquám fuit:
Tamén uel uirtus túa me uel uicínitas,
Quod ego ín propinqua párte amicitiaé puto,
Facit út te audacter móneam et familiáriter,
Quod míhi uidere praéter aetatém tuam
Facere ét praeter quam rés te adhortatúr tua.
Nam pró deum atque hominúm fidem, quid uís tibi?
Quid quaéris? annos séxaginta nátus es,
Aut plús eo, ut conício; [agrum] in his regiónibus
Meliórem *agrum* neque préti maioris némo habet;
Seruós compluris: proínde quasi nemó siet,
Ita atténte tute illórum officia fúngere.
Numquám tam mane egrédior neque tam uésperi
Domúm reuortor, quín te in fundo cónspicer
Fodere aút arare aut áliquid ferre. dénique
Nullúm remittis témpus neque te réspicis.
Haec nón uoluptati tíbi esse satis certó scio.
'Enim' díces 'quantum hic óperis fiat paénitet.'
Quod in ópere faciundo óperae consumís tuae,
Si súmas in illis éxercendis, plús agas.
ME. (*continuing to ply his hoe*) Chremés, tantumne ab ré tuast otí tibi,
Aliéna ut cures éa quae nil ad te áttinent?
CH. Homó sum: humani níl a me alienúm puto.
Vel mé monere hoc uél percontarí puta:
Rectúmst, ego ut faciam; nón est, te ut detérream.
ME. (*curtly*) Mihi síc est usus; tíbi ut opus factóst, face.
CH. An quoíquamst usus hómini, se ut cruciét? ME. (*without looking up*) Mihi.
CH. Si quíd laborist, nóllem. sed quid istúc malist?

Quaesó, quid de te tántum *com*meruísti? ME. Eheu! (*Bursts into tears.*)
CH. Ne lácruma, atque istuc, quídquid est, fac me út sciam:
Ne rétice, ne uerére, crede inquám mihi:
Aut cónsolando aut cónsilio aut re iúuero.
ME. (*looking up*) Scire hóc uis? CH. Hac quidem caúsa qua dixí tibi.
ME. Dicétur. CH. At istos rástros intereá tamen
Adpóne, ne labóra. ME. (*plying his hoe vigorously*) Minume. CH. Quám rem agis?
ME. Sine mé, uociuom témpus ne quod dém mihi
Labóris. CH. (*taking the hoe from him*) Non sinam, ínquam. ME. Ah, non aequóm facis.
CH. (*trying its weight*) Hui, tám grauis hos, quaéso? ME. Sic meritúmst meum.
CH. (*laying it down*) Nunc lóquere. ME. Filium únicum adulescéntulum
Habeo. áh, quid dixi? habére me? immo habuí, Chremes;
Nunc hábeam necne incértumst. CH. Quid ita istúc? ME. Scies.
Est é Corintho hic áduena anus paupércula;
Eius filiam ille amáre coepit pérdite,
Prope [iam] út pro uxore habéret: haec clam me ómnia.
Vbi rém resciui, coépi non humánitus
Neque ut ánimum decuit aégrotum adulescéntuli
Tractáre, sed ui et uía peruolgatá patrum.
Cottídie accusábam: 'hem, tibine haec díutius
Licére speras fácere me uiuó patre,
Amícam ut habeas própe iam in uxorís loco?
Errás, si id credis, ét me ignoras, Clínia.
Ego té meum esse díci tantispér uolo,
Dum quód te dignumst fácies; sed si id nón facis,
Ego quód me in te sit fácere dignum inuénero.
Nulla ádeo ex re istuc fít nisi ex nimio ótio.

Ego istúc aetatis nón amori operám dabam,
Sed in Ásiam hinc abii própter pauperiem átque ibi
Simúl rem et gloriam ármis belli répperi.'
Postrémo adeo res rédiit: adulescéntulus
Saepe éadem et grauiter aúdiendo uíctus est;
Aetáte me putáuit et sapiéntia
Plus scíre et prouidére quam se ipsúm sibi:
In Ásiam ad regem mílitatum abiít, Chremes.
CH. Quid aîs? ME. Clam me proféctus mensis trís abest.
CH. Ambo áccusandi; etsi íllud inceptúm tamen
Animíst pudentis sígnum et non instrénui.
ME. Vbi cómperi ex eis, quí fuere ei cónscii,
Domúm reuortor maéstus atque animó fere
Pertúrbato atque incérto prae aegritúdine.
Adsído: adcurrunt sérui, soccos détrahunt;
Video álios festináre lectos stérnere,
Cenam ádparare: pró se quisque sédulo
Faciébant, quo illam míhi lenirent míseriam.
Vbi uídeo, haec coepi cógitare 'hem, tót mea
Solíus sollíciti sínt causa, ut me unum éxpleant?
Ancíllae tot me uéstiant? sumptús domi
Tantós ego solus fáciam? sed gnatum únicum,
Quem páriter uti his décuit aut etiam ámplius,
Quod illa aétas magis ad haéc utenda idóneast,
Eum ego hínc eieci míserum iniustitiá mea!
Maló quidem me quóuis dignum députem,
Si id fáciam. nam usque dum ílle uitam illám colet
Inopém, carens patria ób meas iniúrias,
Intérea usque illi dé me suppliciúm dabo
Labórans, parcens, quaérens, illi séruiens.'
Ita fácio prorsus: níl relinquo in aédibus,
Nec uás nec uestiméntum: conrasi ómnia.
Ancíllas, seruos, nísi eos qui opere rústico

Faciúndo facile súmptum exercirént suom,
Omnís produxi ac uéndidi. inscripsi ilico
Aedís mercede. quási talenta ad quíndecim
Coégi: agrum hunc mercátus sum: hic me exérceo.
Decréui tantispér me minus iniúriae,
Chremés, meo gnato fácere, dum fiám miser;
Nec fás esse ulla mé uoluptate híc frui,
Nisi ubi ílle huc saluos rédierit meus párticeps.
CH. Ingénio te esse in líberos lení puto,
Et illum óbsequentem, sí quis recte aut cómmode
Tractáret. uerum néc tu illum satis nóueras,
Nec te ílle; hoc qu*od* fit, úbi non uere uíuitur.
Tu illúm numquam ostendísti quanti pénderes,
Nec tíbi illest credere aúsus quae est aequóm patri.
Quod si ésset factum, haec númquam euenissént tibi.
ME. (*sadly*) Ita rés est, fateor: péccatum a me máxumumst.
CH. Menedéme, at porro récte spero et illúm tibi
Saluom ádfuturum esse híc confido própediem.
ME. (*looking upward*) Vtinam íta di faxint! CH. Fácient. nunc si cómmodumst,
Dionýsia hic sunt hódie: apud me sís uolo.
ME. Non póssum. CH. Quor non? quaéso tandem aliquántulum
Tibi párce: idem absens fácere te hoc uolt filius.
ME. Non cónuenit, qui illum ád laborem *hinc pé*pulerim,
Nunc me ípsum fugere. CH. Sícine est senténtia?
ME. Sic. CH. Béne uale. ME. Et tu. (*Exit into his house.*) CH. (*soliloquizing and wiping his eyes*) Lácrumas excussít mihi
Miserétque me eius. séd ut dieï témpus est,
Tempúst monere me húnc uicinum Pbániam,
Ad cénam ut ueniat: íbo, uisam sí domist. (*Goes off* R. *and returns immediately.*)
Nil ópus fuit monitóre: iam dudúm domi

Praesto ápud me esse aiunt. égomet conuiuás moror.
Ibo ádeo hinc intro. (*Starts to go to his door, but draws back as he hears some one opening it.*) sed quid crepuerúnt fores?
[Hinc a me? quis nam egreditur? huc concessero.] (*Goes over* R.)

Scene 2.

Enter Clitipho *from the house of* Chremes.

Clitipho has sent his father's slave Syrus to beg Antiphila to come to Clinia. Chremes overhears his son assuring Clinia that she will soon arrive. Having learned the circumstances of Clinia's return, Chremes makes up his mind that the young man ought not to be told the real state of his father's feelings. He therefore defends the conduct of Menedemus.

Clitipho ADVLESCENS — Chremes SENEX

I, 2 Cl. (*to* Clinia *within*) Níl adhuc est quód uereare, Clínia: haud quaquam étiam cessant,
Ét illam simul cum núntio hic tibi ádfuturam hodié scio.
Proín tu sollicitúdinem istam fálsam, quae te excrúciat, mittas.
Ch. (*aside*) Quícum loquitur fílius?
Cl. (*aside, seeing* Chremes) Páter adest, quem uólui: adibo. (*to* Chremes) páter, opportune áduenis.
Ch. Quíd id est? Cl. Hunc (*pointing*) Menedémum nostin nóstrum uicinúm? Ch. Probe.
Cl. Huic fílium scis ésse? Ch. Audiui esse: ín Asia. Cl. Non ést, pater:
Apud nós est. Ch. Quid aïs? Cl. Áduenientem, e náui egredientem ílico
Abdúxi ad cenam; nám mihi magna cum eó iam inde [usque] a puéritia
Fuit sémper familiáritas. Ch. Voluptátem magnam núntias.
Quam uéllem Menedemum ínuitatum, ut nóbiscum esset, ámplius,

Vt hánc laetitiam nécopinanti prímus obicerem eí domi!
Átque etiam nunc témpus est. (*Starts to go to* Menedemus's *door.*)
Cl. (*detaining him*) Caue fáxis: non opus ést, pater.
Ch. Quaprópter? Cl. Quia enim incértumst etiam, quíd se faciat. módo uenit;
Timet ómnia, patris íram et animum amícae se erga ut sít suae.
Eam mísere amat; proptér eam haec turba atque ábitio euenít.
Ch. Scio.
Cl. Nunc séruolum ad eam in úrbem misit, ét ego nostrum uná Syrum.
Ch. Quid nárrat? Cl. Quid ille? sé miserum esse. Ch. (*contemptuously*) Míserum? quem minus créderes?
Quid rélicuist quin hábeat, quae quidem in hómine dicuntúr bona?
Paréntis, patriam incólumem, amicos, génus, cognatos, dítias.
Atque haéc perinde súnt ut illius ánimust qui ea póssidet:
Qui utí scit, ei bona; ílli, qui non útitur recté, mala.
Cl. Immo ílle fuit senex ínportunus sémper, et nunc níl magis
Vereór quam ne quid ín illum iratus plús satis faxít, pater.
Ch. Illí*cí*ne? (*aside*) sed reprimám me; nam in metu ésse hunc illist útile.
Cl. (*not understanding what his father says*) Quid túte tecum? Ch. Dícam: ut ut erat, mánsum tamen opórtuit.
Fortásse aliquantum iníquior erat praéter eius lubídinem:
Paterétur; nam quem férret, si paréntem non ferrét suom?
Huncíne erat aequom ex íllius more an íllum ex huius uíuere?
Et quód illum insimulat dúrum, id non est; nám parentum iniúriae
Vníus modi sunt férme, paulo qui ést homo tolerábilis:
Scortári crebro nólunt, nolunt crébro conuiuárier,
Praebént exigue súmptum; atque haec sunt támen ad uirtutem ómnia.
Verum ánimus ubi semél se cupiditáte deuinxít mala,
Necéssest, Clitiphó, consilia cónsequi consímilia.

Scitúmst periclum ex áliis facere, tíbi quod ex usú siet.
CL. Ita crédo. CH. Ego ibo hinc íntro, ut uideam nóbis quid cenaé siet.
Tu, ut témpus est diéï, uide sis né quo hinc abeas lóngius. (*Goes into his house.*)

SCENE 3.

CLITIPHO soliloquizes on his father's advice, which he does not at all agree with. He goes on to speak of the extravagance of his own mistress, BACCHIS.

CLITIPHO
ADVLESCENS

II i CL. (*soliloquizing*) Quam iníqui sunt patrés in omnis ádulescentis iúdices!
Qui aequom ésse censent nós a pueris ílico nascí senes
Neque illárum adfinis ésse rerum, quás fert adulescéntia.
Ex suá lubidiné moderantur, núnc quae est, non quae olím fuit.
Mihi si úmquam filiús erit, ne ille fácili me utetúr patre;
Nam et cógnoscendi et ígnoscendi dábitur peccatí locus:
Non út meus, qui míhi per alium osténdit suam senténtiam.
Perií! ís mi, ubi adbibít plus paulo, súa quae narrat fácinora!
Nunc aít (*imitating his father's pompous manner*) 'periclum ex áliis facito, tíbi quod ex usú siet':
(*shrugging his shoulders*) Astútus! ne ille haud scít, quam mihi nunc súrdo narret fábulam.
Magis núnc me amicae dícta stimulant 'dá mihi' atque 'adfér mihi':
Quoi quód respondeám nil habeo; néque me quisquamst míserior.
Nam hic Clínia, etsi is quóque suarum rérum sat agitát, tamen
Habét bene et pudíce eductam, ignáram artis meretríciae.
Meast *in*potens, procáx, magnifica, súmptuosa, nóbilis.
Tum quód dem ei, 'recte' est; nám nil esse míhi religiost dícere.
Hoc égo mali non prídem inueni, néque etiam dum scít pater.

ACT II.

Scene I.

Enter Clinia *from* Chremes's *house. He appears worried and anxious.*

Clinia fears that Antiphila has forgotten him during his absence. Clitipho comforts him and warns him not to let himself be seen.

Clinia — Clitipho
ADVLESCENTES II

II 2 Clin. (*soliloquizing and looking anxiously toward the city,* r.) Si míhi secundae rés de amore meo éssent, iam dudúm scio
Veníssent; sed uereór, ne mulier me ábsente hic corrúpta sit.
Concúrrunt multae opínione*m ré*s quae mi anim*o* exaúgeant:
Occásio, locus, aétas, mater quoíus sub imperióst mala,
Quoi níl iam praeter prétium dulcest. Clit. (*calling*) Clínia. Clin. (*sighing*) Ei miseró mihi!
Clit. (*looking anxiously towards* Menedemus's *door*) Etiám caues, ne uídeat forte hic te á patre aliquis éxiens?
Clin. Faciám; sed nescio quíd profecto mi ánimus praesagít mali.
Clit. (*impatiently*) Pergín istuc prius diiúdicare, quám scis quid uerí siet?
Clin. Si níl mali esset, iam híc adessent. Clit. Iam áderunt. Clin. Quando istúc '*iam*' erit?
Clit. Non cógitas hinc lóngule esse? et nósti mores múlierum:
Dum móliuntur, dúm conantur, ánnus est. Clin. O Clítipho,
Timeó. Clit. (*pointing* r. *and clapping* Clinia *on the shoulder*) Respira: eccúm Dromonem cúm Syro una: adsúnt tibi.

Scene 2.

Enter R. Syrus *and* Dromo *talking together.*

Clinia, overhearing the conversation of the two slaves, is disturbed at Antiphila's apparent gain in wealth. Syrus tells him that she is still devoted to him, that all the servants, jewelry, etc., belong to Bacchis, whom he has brought with him, intending to pass her off as Clinia's mistress, so that his young master may enjoy a few days of her society. Clitipho at first objects to the plan, but finally acquiesces, and the two young men promise to act their parts carefully. Syrus says that he has a plan which he will explain later.

Syrvs	Dromo	Clinia	Clitipho
servi	ii	advlescentes	ii

II 3 Sy. Aín tu? Dr. Sic est. Sy. Vérum interea, dúm sermones caédimus,
Íllae sunt relíctae. Clit. (*to* Clinia) Mulier tíbi adest. audin, Clínia?
Clin. Égo uero audió nunc demum et uídeo et ualeo, Clítipho.
Dr. (*to* Syrus) Mínume mirum: adeo ínpeditae súnt: ancillarúm gregem
Dúcunt secum. Clin. (*to* Clitipho) Périi, unde illi súnt ancillae? Clit. (*shrugging his shoulders*) Mén rogas?
Sy. (*to* Dromo) Nón oportuít relictas: pórtant quid rerum! Clin. Eí mihi!
Sy. Aúrum, uestem; et uésperascit, ét non nouerúnt uiam.
Fáctum a nobis stúltest. abi dum tú, Dromo, illis óbuiam.
(Dromo *hesitates*) Própera: quid stas? (*Exit* Dromo R.) Clin. Vaé misero mi, quánta de spe décidi!
Clit. Quíd istuc? quae res té sollicitat aútem? Clin. Rogitas quíd siet?
Víden tu? ancillas aúrum uestem, quám ego cum una ancíllula
Híc reliqui, unde *ei* ésse censes? Clit. Váh, nunc demum intéllego.
Sy. (*soliloquizing*) Dí boni, quid túrbaest! aedes nóstrae uix capiént, scio.
Quíd comedent! quid ébibent! quid séne erit nostro míserius?

(*Seeing the two young men*) Séd eccos uideo quós volebam. CLIN. (*soliloquizing, and apostrophizing* ANTIPHILA) O Iúppiter, ubi námst fides?
Dum ego própter te errans pátria careo démens, tu intereá loci
Conlócupletasti te, Ántiphila, et me in hís deseruistí malis,
Proptér quam in summa infámia sum et meó patri minus sum óbsequens:
Quoius núnc pudet me et míseret, qui harum móres cantabát mihi,
Monuísse frustra néque eum potuisse úmquam ab hac me *as*pél-lere.
Quod támen nunc faciam; túm, quom gratum míhi esse potuit, nólui.
Nemóst miserior me. SY. (*aside*) Hic de nostris uérbis errat uídelicet,
Quae hic súmus locuti. (*to* CLINIA, *crossing over*) Clínia, aliter túom amorem atque est, áccipis:
Nam et uítast eadem et ánimus te erga idem ác fuit,
Quantum éx ipsa re cóniecturam fécimus.
CLIN. (*eagerly*) Quid est, óbsecro? nam míhi nunc nil rerum ómniumst
Quod málim quam me hoc fálso suspicárier.
SY. Hoc prímum, ut ne quid huíus rerum ignorés: anus,
Quae est dícta mater ésse ei antehac, nón fuit;
Ea óbiit mortem. hoc ípsa in itinere álterae
Dum nárrat, forte audíui. CLIT. (*surprised*) Quae namst áltera?
SY. (*to* CLITIPHO) Mane: hóc quod coepi prímum enarrem, Clítipho:
Post ístuc ueniam. CLIT. (*impatiently*) Própera. SY. (*continuing*) Iam primum ómnium,
Vbi uéntum ad aedis ést, Dromo pultát fores;
Anus quaédam prodit; haéc ubi aperit óstium,
Contínuo hic se coniécit intro, ego cónsequor;
Anus fóribus obdit péssulum, ad lanám redit.
Hic scíri potuit aút nusquam alibi, Clínia,

Quo stúdio uitam suám te absente exégerit,
Vbi de ínprouisost ínteruentum múlieri.
Nam ea rés dedit tum exístumandi cópiam
Cottídianae uítae consuetúdinem,
Quae quoíusque ingenium ut sít declarat máxume.
Texéntem telam stúdiose ipsam offéndimus,
Medíocriter uestítam ueste lúgubri
(Eius ánuis causa opínor quae erat mórtua),
Sine aúro; tum ornatam íta uti quae ornantúr sibi,
Nullá mala re *o*s éxpolitam múliebri;
Capíllus pexus, prólix*e* circúm caput
Reiéctus, neclegénter; pax. CLIN. Syre mi, óbsecro,
Ne me ín laetitiam frústra coniciás. SY. Anus
Subtémen nebat. praéterea una ancíllula
Erat; éa texebat úna, pannis óbsita,
Neclécta, inmunda inlúuie. CLIT. Si haec sunt, Clínia,
Vera, íta uti credo, quís te est fortunátior?
Scin hánc quam dicit sórdidatam et *hórr*idam?
Magnum hóc quoque signumst, dóminam esse extra nóxiam,
Quom eiús tam neclegúntur internúntii.
Nam dísciplinast eís demunerárier
Ancíllas primum, ad dóminas qui adfectánt uiam.
CLIN. (*to* SYRUS) Perge, óbsecro te, et cáue ne falsam grátiam
Studeás inire. quíd aït, ubi me nóminas?
SY. Vbi dícimus redísse te et rogáre uti
Veníret ad te, múlier telam désinit
Contínuo et lacrumis ópplet os totúm sibi,
Vt fácile scires désiderio id fieri.
CLIN. Prae gaúdio, ita me dí ament, ubi sim néscio:
Ita tímui. CLIT. At ego nil ésse scibam, Clínia.
(*to* SYRUS) Age dúm uicissim, Sýre, dic quae illast áltera?
SY. Addúcimus tuam Bácchidem. CLIT. (*starting*) Hem, quid? Bácchidem?

(*threateningly*) Ého sceleste, quó illam ducis? Sy. (*coolly*) Quó ego illam? ad nos scílicet.
Clit. Ád patremne? Sy. Ad eum ípsum. Clit. (*holding up his hands*) O hominis ínpudentem audáciam! Sy. Heus,
Nón fit sine períclo facinus mágnum nec memorábile.
Clit. (*angrily*) Hóc uide: in mea uíta tu tibi laúdem is quaesitúm, scelus?
Vbi si paululúm modo quid te fúgerit, ego périerim.
(*to* Clinia) Quíd illo facias? Sy. Át enim . . Clit. Quid 'enim'? Sy. Sí sinas, dicám. Clin. Sine.
Clit. Síno. Sy. Ita res est haéc nunc, quasi quom . . Clit. (*interrupting him impatiently*) Quás malum ambagés mihi
Nárrare occipít? Clin. Syre, uerum hic dícit: mitte, ad rém redi.
Sy. Énim uero reticére nequeo: múltimodis iniúrius,
Clítipho, es neque férri potis es. Clin. (*to* Clitipho) Aúdiundum hercle ést, tace.
Sy. Vís amare, uís potiri, uís quod des illi éffici;
Túom esse in potiundó periclum nón uis: haud stulté sapis;
Síquidem id saperest, uélle te id quod nón potest contíngere.
Aút haec cum illis súnt habenda, aut ílla cum his mitténda sunt.
Hárum duarum cóndicionum núnc utram malís uide;
Étsi consiliúm quod cepi réctum esse et tutúm scio.
Nam ápud patrem tua amíca tecum síne metu ut sit cópiast.
Túm quod illi argentum és pollicitus, eádem hac inueniám uia,
Quód ut efficerem orándo surdas iam aúris reddiderás mihi.
Quíd aliud tibi uís? Clit. (*doubtfully*) Siquidem hoc fit. Sy. (*impatiently*) Síquidem? experiundó scies.
Clit. (*yielding*) Áge age, cedo istuc tuóm consilium: quíd id est? Sy. Adsimulábimus
Túam amicam huius ésse amicam. Clit. (*sarcastically*) Púlchre: quid faciét sua?
Án ea quoque dicétur huius, si úna haec dedecoríst parum?

SY. Ímmo ad tuam matrem ábducetur. CLIT. Quíd eo? SY. Longumst, Clítipho,
Sí tibi narrem, quam ób rem id faciam: uéra causast. CLIT. Fábulae:
Níl satis firmi uídeo, quam ób rem accípere hunc mi expediát metum (*turning away impatiently*).
SY. Máne, habeo aliud, si ístuc metuis, ámbo quod *fa*teámini
Síne periclo esse. CLIT. (*relieved*) Huíus modi, obsecro, áliquid reperi. SY. (*sarcastically*) Máxume:
Ibo óbuiam h*ui*c, dicam út reuortatúr domum. CLIT. Hem,
Quid díxti? SY. Ademptum tíbi iam faxo omném metum,
In aúrem utramuis ótiose ut dórmias.
CLIT. (*perplexed*) Quid ágo nunc? CLIN. Tune? quód boni CLIT. (*paying no attention to* CLINIA) Syre! díc modo.
SY. (*to* CLITIPHO) Verum áge modo: hodie séro ac nequiquám uoles.
CLIN. Datúr, fruare dúm licet; nam néscias,
CLIT. (*still not heeding* CLINIA) Syre ínquam! SY. Perge: pórro tamen . . ! istúc ago. (*Starts to go off* R.)
CLIN. Eius sít potestas pósthac an numquám tibi.
CLIT. Verum hércle istuc est. (*calling*) Sýre, Syre inquam, heus, heús, Syre!
SY. (*aside*) Concáluit. (*stopping and looking back*) quid uis? CLIT. Rédi, redi! SY. (*returning*) Adsum: díc quid est?
Iam hoc quóque negabis tíbi placere. CLIT. Immó, Syre,
Et me ét meum amorem et fámam permittó tibi.
Tu es iúdex: ne quid áccusandus sís uide.
SY. Ridículumst [te] istuc me ádmonere, Clítipho,
Quasi ístic mea res mínor agatur quám tua.
Hic sí quid nobis fórte aduorsi euénerit,
Tibi erúnt parata uérba, huic homini uérbera:
Quaprópter haec res ne útiquam neclectúst mihi.
Sed istúnc exora, ut súam esse adsimulet. CLIN. Scílicet
Factúrum me esse; in eúm iam res rediít locum,

Vt sít necessus. CLIT. Mérito te amo, Clínia.
CLIN. Verum ílla ne quid títubet. SY. Perdoctást probe.
CLIT. (*to* SYRUS) At hóc demiror, qui tam facile pótueris
Persuádere illi, quaé solet quos spérnere!
SY. In témpore ad eam uéni, quod rerum ómniumst
Primúm. nam quendam mísere offendi ibi mílitem
Eius nóctem orantem; haec árte tractabát uirum,
Vt íllius animum cúpidum inopia incénderet:
Eadémque ut esset ápud te hoc quam gratíssumum.
(*earnestly*) Sed heús tu, uide sis né quid inprudéns ruas!
Patrém nouisti ad hás res quam sit pérspicax;
Ego te aútem noui quam ésse soleas ínpotens:
Inuérsa uerba, euérsas ceruicís tuas,
Gemitús, screatus, tússis, risus ábstine.
CLIT. Laudábis. SY. Vide sis. CLIT. Tútimet mirábere.
SY. (*looking off* R.) Sed quám cito sunt cónsecutae múlieres!
CLIT. Vbi súnt? (*Starts to rush off* R.; SYRUS *detains him*) quor retines? SY. Iám nunc haec non ést tua.
CLIT. Scio, ápud patrem; at nunc ínterim. SY. (*firmly*) Niló magis.
CLIT. (*struggling to free himself*) Sine. SY. Nón sinam inquam. CLIT. Quaéso paulispér. SY. Veto.
CLIT. Saltém salutem. SY. Ábeas si sapiás. CLIT. (*reluctantly*) Eo. (*pointing to* CLINIA) Quid istíc? SY. Manebit. CLIT. Hóminem felicem! SY. Ámbula. (*Exit* CLITIPHO *into* CHREMES's *house.*)

SCENE 3.

Enter BACCHIS *and* ANTIPHILA, R., *talking together.*

BACCHIS congratulates ANTIPHILA on the superiority of her condition in life to that of women of her own class. An affectionate meeting follows between ANTIPHILA and CLINIA.

BACCHIS	ANTIPHILA	CLINIA	SYRVS
MERETRIX	MVLIER	ADVLESCENS	SERVOS

II 4 BA. Édepol te, mea Antíphila, laudo et fórtunatam iúdico,
Íd quom studuisti, ísti formae ut móres consimilés forent;
Mínumeque, ita me dí ament, miror sí te sibi quisque éxpetit.
Nám mihi, quale ingénium haberes, fúit indicio orátio:
Ét quom egomet nunc mécum in animo uítam tuam consídero
Ómniumque adeó uostrarum, uólgus quae ab se ségregant,
Ét uos esse istíus modi et nos nón esse haud mirábilest.
Nam éxpedit bonas ésse uobis; nós, quibuscum est res, nón sinunt:
Quíppe forma inpúlsi nostra nós amatorés colunt;
Haéc ubi inminútast, illi súom animum alio cónferunt:
Nísi si prospectum ínterea aliquid ést, desertae uíuimus.
Vóbis cum uno sémel ubi aetatem ágere decretúmst uiro,
Quoíus mos maxumést consimilis uóstrum, hi se ad uos ádplicant.
Hóc beneficio utríque ab utrisque uéro deuincímini,
Ýt numquam ulla amóri uostro incídere possit cálamitas.
AN. Néscio alias: mé quidem semper scío fecisse sédulo,
Ýt ex illius cómmodo meum cómpararem cómmodum. CL. (*aside*) Ah,
Ergó, mea Antiphila, tú nunc sola réducem me in patriám facis;
Nam dum ábs te absum, omnes míhi labores fuére quos cepí leues,
Praetér quam tui caréndum quod erat. SY. (*aside*) Crédo. CL. (*aside to* SYRUS) Syre, uix súffero:
Hocíne me miserum nón licere meó modo ingeniúm frui!
SY. (*aside to* CLINIA) Immo út patrem tuom uídi esse habitum, díu etiam durás dabit.
BA. (*to* ANTIPHILA, *seeing* CLINIA) Quis nam híc adulescens ést, qui intuitur nós? AN. (*seeing* CLINIA *and overcome with joy*) Ah, retine me, óbsecro!
BA. Amábo quid tibíst? AN. Disperii, périi misera! BA. Quíd stupes?
CL. Antíphila! AN. Videon Clíniam an non? BA. Quém uides?

CL. (*to* ANTIPHILA) Salue, ánime mi. AN. O mi Clínia, salue. CL. Vt uales?

AN. Saluóm uenisse gaúdeo. (*They embrace.*) CL. Teneóne te, Antíphila, maxume ánimo exoptatá*m* meo?

SY. Ite íntro; nam uos iám dudum expectát senex.

(*Exeunt omnes into* CHREMES'S *house.*)

ACT III.

Scene i.

Enter Chremes *from his house.*

A night is supposed to pass between the second and third acts. At daybreak Chremes goes to tell Menedemus that Clinia has returned. He informs Menedemus that the youth is accompanied by an extravagant mistress, but Menedemus is determined to put up with anything, if only his son will remain at home. Chremes, however, persuades him that, if he is determined to indulge his son, it will be better not to do so openly.

Chremes	Menedemvs
senes	ii

III i Ch. (*soliloquizing*) Lucíscit hoc iam (*looking towards the sky*). césso pultare óstium
Vicíni, primum e me út sciat sibi fílium
Redísse? etsi adulescéntem hoc nolle intéllego.
Verúm quom uideam míserum hunc tam excruciárier
Eius ábitu, celem tam ínsperatum gaúdium,
Quom illí pericli níl ex indició siet?
Haud fáciam; nam quod pótero adiutabó senem.
Item ut fílium meum amíco atque aequalí suo
Video ínseruire et sócium esse in negótiis,
Nos quóque senes est aéquom senibus óbsequi. (Menedemus *appears at the door of his house; he does not see* Chremes. *He soliloquizes sadly.*)
Me. Aut égo profecto ingénio egregio ad míserias
Natús sum, aut illud fálsumst, quod uolgo aúdio
Dicí, diem adimere aégritudinem hóminibus;
Nam míhi quidem cottídie augescít magis
De fílio aegritúdo, et quanto díutius

Abést, magis cupio tánto et magis desídero.
CH. (*seeing* MENEDEMUS) Sed ipsum foras egréssum uideo: ibo, ádloquar. (*Crosses over towards* MENEDEMUS.)
Menedéme, salue: núntium adportó tibi,
Quoius máxume te fieri participém cupis.
ME. (*running to meet* CHREMES) Num quíd nam de gnató meo audisí, Chremes?
CH. Valet átque uiuit. ME. (*eagerly*) V́bi namst quaeso? CH. Apud mé domi.
ME. Meus gnátus? CH. Sic est. ME. Vénit? CH. Certe. ME. Clínia
Meus uénit? CH. Dixi. ME. (*taking* CHREMES *by the arm and starting towards his door*) Eámus: duc me ad eum, óbsecro.
CH. (*detaining him*) Non uólt te scire sé redisse etiam, ét tuom
Conspéctum fugitat: própter peccatum hóc timet,
Ne túa duritia antíqua illa etiam adaúcta sit.
ME. (*surprised*) Non tu illi dixti ut éssem? CH. (*coolly*) Non. ME. Quam ob rém, Chremes?
CH. (*earnestly*) Quia péssume istuc in te atque in illum cónsulis,
Si té tam leni et uícto esse animo osténderis.
ME. Non póssum: satis iam, sátis pater durús fui. CH. Ah,
Veheméns in utramque pártem, Menedeme, és nimis,
Aut lárgitate nímia aut parsimónia:
In eándem fraudem ex hác re atque ex illa íncides.
Primum ólim potius quám paterere fílium
Commétare ad muliérculam, quae paúlulo
Tum erát contenta quoíque erant grata ómnia,
Protérruisti hinc. éa coacta ingrátiis
Postílla coepit uíctum uolgo quaérere.
Nunc quóm sine magno intértrimento nón potest
Habéri, quiduis dáre cupis. nam ut tú scias,
Quam ea núnc instructa púlchre ad perniciém siet,
Primúm iam ancillas sécum adduxit plús decem,

Onerátas ueste atque aúro: satrap*a* sí siet
Amátor, numquam súfferre eius sumptús queat;
Nedúm tu possis. Me. (*mildly*) Éstne ea intus? Ch. Sit rogas?
(*ironically*) Sensí. nam unam eï cénam atque eius cómitibus
Dedí; quod si iterum míhi sit danda, actúm siet.
Nam ut ália omittam, pýtissando módo mihi
Quid uíni absumpsit (*mimicking*) 'sic hoc' dicens; 'ásperum,
Pater, hóc est: aliud lénius sodés uide'!
Reléui dolia ómnia, omnis sérias.
Omnís sollicitos hábui*t*, atque haec úna nox.
Quid té futurum cénses, quem adsidue éxedent?
Sic mé di amabunt, út me tuarum míseritumst,
Menedéme, fortunárum. Me. Faciat quídlubet:
Sumát consumat pérdat, decretúmst pati,
Dum illúm modo habeam mécum. Ch. (*earnestly*) Si certúmst tibi
Sic fácere, illud permágni re ferre árbitror,
Vt né scientem séntiat te id síbi dare.
Me. Quid fáciam? Ch. Quiduis pótius quam quod cógitas:
Per álium quemuis út des, falli té sinas
Tech*i*nís per seruolum; (*assuming a knowing air*) étsi subsensi íd quoque,
Illós ibi esse, id ágere inter se clánculum.
Syrus cum íllo uostro cónsusurrant, cónferunt
Consília ad adulescéntis; et tibi pérdere
Taléntum hoc pacto sátius est quam illó minam.
Non núnc pecunia ágitur, sed illud quó modo
Minumó periclo id démus adulescéntulo.
Nam sí semel tuom ánimum ille intelléxerit,
Prius próditurum té tuam uitam ét prius
Pecúniam omnem, quam ábs te amittas fílium: hui,
Quantám fenestram ad néquitiem pateféceris,
Tibi aútem porro ut nón sit suaue uíuere!
Nam déteriores ómnes sumus licéntia.

[Quod quoique quomque inciderit in mentem, uolet,
Neque id putabit prauom an rectum sit: petet.]
Tu rém perire et ípsum non poterís pati:
Dare dénegaris: íbit ad illud ílico,
Quo máxume apud te sé ualere séntiet:
Abitúrum se abs te esse ílico minábitur.

ME. (*thoughtfully*) Vidére uera atque íta uti res est dícere.

CH. Somnum hércle ego hac nocte óculis non uidí meis,
Dum id quaéro, tibi qui fílium restítuerem.

ME. (*gratefully, holding out his hand*) Cedo déxtram: porro té idem oro ut faciás, Chremes.

CH. (*grasping his hand*) Parátus sum. ME. Scin quíd nunc facere té uolo?

CH. Dic. ME. Quód sensisti illós me incipere fállere,
Id út maturent fácere: cupio illí dare
Quod uólt, cupio ipsum iám uidere. CH. Operám dabo.
Paulúm negoti mi óbstat: Simus ét Crito
Vicíni nostri hic ámbigunt de fínibus;
Me cépere arbitrum: íbo ac dicam, ut díxeram
Operám daturum me, hódie non posse eís dare.
Contínuo hic ad*sum*. ME. Ita quaéso. (CHREMES *goes off* R. MENEDEMUS *soliloquizes*) di uostrám fidem,
Ita cónparatam esse hóminum naturam ómnium,
Aliéna ut melius uídeant et diiúdicent
Quam súa! an eo fit, quía in re nostra aut gaúdio
Sumus praépediti nímio aut aegritúdine?
Hic míhi nunc quanto plús sapit quam egomét mihi!

CH. (*returning*) Dissólui me, otiósus operam ut tíbi darem.
Syrus ést prendendus átque adhortandús mihi.
(*looking towards his door*) A mé nescio quis éxit: concede hínc domum,
Ne nós inter nos cóngruere *illi* séntiant.

(*Exit* MENEDEMUS *into his house.*)

SCENE 2.

Enter SYRUS *from* CHREMES'S *house. He is deep in thought, and does not see* CHREMES *at first.*

SYRUS contrives a plan for getting some money out of CHREMES for his young master. CHREMES overhears only a part of what he says, and jumps to the conclusion that the slave is plotting against MENEDEMUS. He therefore encourages SYRUS to go on with his scheme.

SYRVS SERVOS — CHREMES SENEX

III 2 SY. (*soliloquizing*) Hac íllac circumcúrsa; inueniundúmst tamen
Argéntum: intendenda ín senemst fallácia.
CH. (*aside, triumphantly*) Num mé fefellit hósce id struere? uídelicet
Ille *ádulescentis* séruos tardiúsculust;
Idcírco huic nostro tráditast prouíncia.
SY. (*seeing his master, aside*) Quis hic lóquitur? perii. (*anxiously*)
núm nam haec audiuít? CH. (*calling*) Syre. SY.
Hem.
CH. Quid tu ístic? SY. (*confused*) Recte equidém; sed te mirór,
Chremes,
Tam máne, qui heri tántum biberis. CH. Nîl nimis.
SY. (*recovering himself*) 'Nil' nárras? uisa uérost, quod dicí solet,
Aquilaé senectus. CH. (*flattered*) Heía. SY. Mulier cómmoda,
Facéta haec meretrix. CH. (*coolly*) Sáne. SY. Idem uisást tibi?
Et quídem hercle forma lúculenta. CH. (*indifferently*) Síc, satis.
SY. Ita nón ut olim, séd uti nunc, sané bona;
Minuméque miror, Clínia hanc si déperit.
Sed habét patrem quendam áuidum miser*e* atque áridum,
Vicínum hunc: nostin? át quasi is non dítiis
Abúndet, gnatus eíus profugit ínopia.
Scis ésse factum ut díco? CH. Quid ego n*i* sciam?
Hominém pistrino dígnum. SY. (*starting guiltily*) Quem? CH.
Istunc séruolum

Dico ádulescentis, SY. (*aside, relieved*) Sýre, tibi timuí male !
CH. Qui pássus est id fieri. SY. (*innocently*) Quid facerét ? CH. Rogas ?
Aliquíd reperiret, fíngeret fallácias,
Vnde ésset adulescénti, amicae quód daret,
Atque húnc difficilem inuítum *uors*arét senem.
SY. Garrís. CH. Haec facta ab íllo oportebát, Syre.
SY. (*pretending surprise*) Eho quaéso laudas, quí eros fallunt ? CH. Ín loco
Ego uéro laudo. SY. Récte sane. CH. Quíppe qui
Magnárum saepe id rémedium aegritúdinumst :
Vel iam huíc mansisset únicus gnatús domi.
SY. (*aside*) Iocóne an serio ílle haec dicat néscio ;
Nisi míhi quidem addit ánimum, quo lubeát magis.
CH. Et núnc quid expectát, Syre ? an dum hic dénuo
Abeát, quom tolerare íllius sumptus nón queat ?
Nonne ád senem aliquam fábricam fingit ? SY. (*contemptuously*) Stólidus est.
CH. At te ádiutare opórtet adulescéntuli
Causá. SY. (*with a satisfied air*) Facile equidem fácere possum, sí iubes ;
Etením quo pacto id fieri soleat, cálleo.
CH. Tanto hércle melior. SY. (*assuming a virtuous air*) Nón est mentirí meum.
CH. Fac érgo. SY. At heus tu, fácito dum eadem haec mémineris,
Si quíd huius simile fórte aliquando euénerit,
Vt súnt humana, túos ut faciat filius.
CH. Non úsus ueniet, spéro. SY. Spero hercle égo quoque,
Neque eó nunc dico, quó quicquam illum sénserim ;
Sed sí quid, ne quid. quaé sit eius aetás, uides ;
Et ne égo te, si usus uéniat, magnificé, Chremes,
Tractáre possim. CH. (*laughing*) De ístoc, quom usus uénerit,
Vidébimus quid ópus sit : nunc istúc age.
(*Exit* CHREMES *into his house.*)

SY. Numquám commodius úmquam erum audiuí loqui,
Nec quóm male facere créderem mi inpúnius
Licére. (*looking towards* CHREMES's *door*) quis nam a nóbis egreditúr foras?

SCENE 3.

Enter CHREMES *from his house, with* CLITIPHO. *He is in a great rage. They do not see* SYRUS *at first.*

CHREMES has found his son taking liberties with BACCHIS, CLINIA's mistress, as the old man believes her to be, and takes him to task severely. CLITIPHO defends himself, but in such a way that SYRUS fears he will betray everything. SYRUS therefore urges that CLITIPHO be sent away somewhere. When CLITIPHO is gone, SYRUS explains his plan for cheating MENEDEMUS. CHREMES does not think the plan a good one.

CHREMES SENEX — CLITIPHO ADVLESCENS — SYRVS SERVOS

III 3 CH. (*indignantly*) Quíd istuc quaeso? quí istic mos est, Clítipho? itane fieri oportet?
CL. (*lamely*) Quíd ego feci? CH. Vídin ego te módo manum in sinum huíc meretrici
Íngerere? SY. (*aside*) Acta haec rés est: perii. CL. Méne? CH. Hisce oculis, né nega.
Facis ádeo indigne iniúriam illi, quí non abstineás manum.
Nam istaéc quidem contuméliast,
Hóminem amicum récipere ad te atque eíus amicam súbigitare.
Vél heri in uino quam ínmodestus fuísti, SY. (*aside*) Factum. CH. quám molestus!
Ýt equidem, ita me dí ament, metui, quíd futurum dénique esset!
Nóui ego amantis: ánimum aduortunt gráuiter quae non cénseas.
CL. At míhi fides apud húnc est, nil me istíus facturúm, pater.
CH. Ésto, at certe ut hínc concedas áliquo ab ore eorum áliquantisper.
Múlta fert lubído: ea facere próhibet tua praeséntia.
Dé me facio cóniecturam: némost meorum amícorum hodie,

[illegible] ad quem expromere ómnia mea occúlta, Clitipho, aúdeam.
Apud álium prohibet dígnitas; apud álium ipsius factí pudet,
Ne inéptus, ne protéruos uidear: quód illum facere crédito.
Sed nóstrumst intellégere, ut quomque atque úbi quomque opus sit óbsequi.
SY. (*aside*) Quíd iste narrat! CL. (*vexed*) Périi. SY. (*indignantly*) Clitipho, haéc ego praecipió tibi?
Hóminis frugi et témperantis fúnctu's officiúm? CL. (*distracted*) Tace sodes.
SY. Récte sane. CH. Sýre: pudet me. SY. (*shaking his head*) Crédo: neque id iniúria; quin
Míhi molestumst. CL. (*impatiently*) Pérdis hercle. SY. Vérum dico quód uidetur.
CL. (*petulantly*) Nón accedam ad íllos? CH. Eho quaeso, ú*lla* accedundí uiast?
SY. (*aside*) Áctumst: hic prius se índicarit quám ego argentum effécero.
(*to* CHREMES, *with affected humility*) Chremés, uin tu homini stúlto mi auscultáre? CH. Quid faciám? SY. Iube hunc
Abíre hinc aliquo. CL. (*surprised*) Quó ego hinc abeam? SY. Quó lubet: da illís locum:
Abi deámbulatum. CL. (*helplessly*) Deámbulatum? quó? SY. Vah, quasi desít locus.
Abi sáne istac, istórsum, quouis. CH. Récte dicit, cénseo.
CL. (*aside to* SYRUS, *angrily*) Di te éradicent, quí me hinc extrudís, Syre!
SY. (*aside to* CLITIPHO) At tú pol tibi istas pósthac comprimitó manus! (CLITIPHO *goes off* L.)
(*to* CHREMES, *earnestly*) Cénsen uero? quíd illum porro crédas facturúm, Chremes,
Nísi eum, quantum tíbi opis di dant, séruas castigás mones?
CH. (*curtly*) Égo istuc curabo. SY. Átqui nunc, ere, tíbi istíc adseruándus est.

Ch. (*curtly*) Fíet. Sy. Si sapiás; nam mihi iam mínus minusque obtémperat.
Ch. (*pleasantly*) Quíd tu? ecquid de illó quod dudum técum egi egistí, Syre?
Répperisti tíbi quod placeat án non? Sy. De fallácia
Dícis? est: inuéni nuper quándam. Ch. (*delighted*) Frugi es. cédo quid est?
Sy. Dícam, uerum ut áliud ex alio íncidit. Ch. Quid nám, Syre?
Sy. (*assuming an air of indignation*) Péssuma haec est méretrix. Ch. Ita uidétur. Sy. Immo sí scias.
(*contemptuously*) Váh, uide quod incéptat facinus. (*shrugging his shoulders*) fuít quaedam anus Corínthia
Híc: huic drach*u*marum haéc argenti míllе dederat mútuom.
Ch. Quíd tum? Sy. Ea mortuást: reliquit fíliam adulescéntulam.
Éa relicta huic árrabonist pro íllo argento. Ch. (*nodding*) Intéllego.
Sy. Hánc secum huc addúxit, ea quae est núnc apud uxorém tuam.
Ch. Quíd tum? Sy. Cliniam órat, sibi uti id núnc det: illam illí tamen
Póst daturam: míllе nummum póscit. Ch. Et possít quidem? Sy. Hui,
Dúbium id est? ego síc putaui. Ch. Quíd nunc facere cógitas?
Sy. Égone? ad Menedemum íbo: dicam hanc ésse captam ex Cária,
Dítem et nobilém; si redimat, mágnum inesse in eá lucrum.
Ch. (*shaking his head*) Érras. Sy. Quid ita? Ch. Pró Menedemo núnc tibi ego respóndeo
'Nón emo': quid ágis? Sy. Optata lóquere. Ch. Qui? Sy. Non ést opus.
Ch. (*surprised*) Nón opus est? Sy. Non hércle uero. Ch. Quí istuc, miror. Sy. Iám scies.
Ch. (*hastily*) Máne, mane, quid est quód tam a nobis gráuiter crepuerúnt fores?

(Syrus *and* Chremes *withdraw to one side*, l.)

Scene 4.

Enter, from Chremes's *house,* Sostrata *and the* Nurse. Sostrata *holds a ring in her hand, and is greatly excited.*

Antiphila is found to be Chremes's daughter. Some years before, Sostrata, wife of Chremes, had been ordered to expose an infant daughter. She had left with the child a ring, which she now finds in possession of Antiphila. The nurse also recognizes the ring. Sostrata confesses to her husband that, instead of exposing the infant, she had given it into the charge of an old Corinthian woman. Chremes is indignant at her thoughtless conduct, but finally forgives her, and goes with her to see Antiphila.

Sostrata	Chremes	[Canthara?]	Syrvs
mvlier	senex	nvtrix	servos

IV So. Nisi me ánimus fallit, híc profectost ánulus, quem ego súspicor,
Is quícum expositast gnáta. Ch. (*aside to* Syrus) Quid uolt síbi, Syre, haec orátio?
So. (*showing the ring to the nurse*) Quid est? ísne tibi uidétur? Nv. (*confidently*) Dixi equidem, úbi me ostendisti, ílico
Eum ésse. So. (*anxiously*) At ut satis cóntemplata módo sis, mea nutríx. Nv. Satis.
So. Abi núnciam intro, atque ílla si iam láuerit, mihi núntia. (*Exit* Nvtrix *into* Chremes's *house.*)
Hic égo uirum interea ópperibor. Sy. (*aside to* Chremes) Té uolt: uideas quíd uelit.
Nescío quid tristis ést: non temerest: tímeo quid sit. Ch. (*aside to* Syrus, *contemptuously*) Quíd siet?
Ne ista hércle magno iám conatu mágnas nugas díxerit.
So. (*to* Chremes) Ehem, mí uir. Ch. Ehem, mea úxor. So. Te ipsum quaéro. Ch. Loquere quíd uelis.
So. (*hesitatingly*) Prímum hoc te oro, né quid credas me áduorsum edictúm tuom
Fácere esse ausam. Ch. (*contemptuously*) Vín me istuc tibi, etsi íncredibilest, crédere?

Crédo. Sy. (*aside*) Nescio quid peccati pórtat haec purgátio.
So. Mémenistin me gráuidam et mihi te máxumo opere edícere,
Sí puellam párerem, nolle tólli? Ch. (*quickly*) Scio quid féceris:
Sústulisti. Sy. (*aside*) Síc est factum: dómina ego, erus damno aúctus est.
So. Mínume; sed erat híc Corinthia ánus haud inpura: eí dedi
Éxponendam. Ch. (*throwing up his hands*) O Iúppiter, tantam ésse in animo inscítiam!
So. (*anxiously*) Périi: quid ego féci? Ch. Rogitas? So. (*terrified*) Sí peccaui, mí Chremes,
Ínsciens feci. Ch. (*scornfully*) Íd equidem ego, si tú neges, certó scio,
Te ínscientem atque ínprudentem dícere ac facere ómnia:
Tót peccata in hác re ostendis. nám iam primum, sí meum
Ímperium exsequí uoluisses, ínteremptam opórtuit,
Nón simulare mórtem uerbis, re ípsa spem uitaé dare.
Át id omitto: mísericordia, ánimus maternús: sino.
Quám bene uero abs té prospectumst, quód uoluisti, cógita:
Némpe anu illi pródita abs te fíliast planíssume,
Pér te uel uti quaéstum faceret uél uti uenirét palam.
Crédo, id cogitásti: 'quiduis sátis est, dum uiuát modo.'
Quíd cum illis agás, qui neque ius néque bonum atque aequóm sciunt?
Mélius peius, prósit obsit, níl uident nisi quód lubet.
So. (*pleadingly*) Mí Chremes, peccáui, fateor: uíncor. nunc hoc te óbsecro,
Quánto tuos est ánimus [natu] grauior, *éo sis* ignoscéntior,
Ýt meae stultitiae ín iustitia tuá sit aliquid praésidi.
Ch. (*pompously*) Scílicet equidem ístuc factum ignóscam; uerum, Sóstrata,
Mále docet te méa facilitas múlta. sed istuc quídquid est,
Quá hoc occeptumst caúsa, loquere. So. (*humbly*) Vt stúltae et miserae omnés sumus

Réligiosae, quom éxponendam dó illi, de digito ánulum
Détraho et eum díco ut una cúm puella expóneret:
Sí moreretur, ne éxpers partis ésset de nostrís bonis.
CH. Ístuc recte: cónseruasti te átque illam. SO. Is hic est ánulus (*showing the ring*).
CH. (*examining it*) V́nde habes? SO. Quam Bácchis secum addúxit adulescéntulam, SY. (*aside*) Hem,
Quíd illa narrat? SO. éa lauatum dum ít, seruandum míhi dedit.
Ánimum non aduórti primum; séd postquam aspexi, ílico
Cógnoui, ad te exílui. CH. Quid nunc súspicare aut ínuenis
De ílla? SO. Nesció, nisi ex ipsa quaéras, unde hunc hábuerit,
Sí potis est reperíri. SY. (*aside*) Interii: plús spei uideo quám uolo:
Nóstrast, si itast. CH. Víuitne illa, quoí tu dederas? SO. Néscio.
CH. Quíd renuntiáuit olim? SO. Fécisse id quod iússeram.
CH. Nómen mulierís cedo quid sit, út quaeratur. SO. Phíltera.
SY. (*aside*) Ípsast. mirum ní illa saluast ét ego perii. CH. (*going towards his house*) Sóstrata,
Séquere hac me intro. SO. (*following him*) V́t praeter spem euénit! quam timuí male,
Né nunc animo ita ésses duro, ut ólim in tollendó, Chremes!
CH. Nón licet hominem ésse saepe ita út uolt, si res nón sinit.
Núnc ita tempus *fér*t, mi ut cupiam fíliam: olim níl minus.
(CHREMES *and* SOSTRATA *go into* CHREMES'S *house.*)

SCENE 5.

SYRUS soliloquizes on the awkward turn that affairs have taken. After thinking of many plans, he finally hits upon one that seems to be satisfactory.

SYRVS
SERVOS

IV 2 SY. (*soliloquizing*) Nisi me ánimus fallit múltum, haud multum a me áberit infortúnium:

Ita hác re in angustum óppido nunc meaé coguntur cópiae ;
Nisi áliquid uideo, ne ésse amicam hanc gnáti resciscát senex.
Nam quód de argento spérem aut posse póstulem me fállere,
Nil ést : triumpho, sí licet me látere tecto abscédere.
Cruciór bolum mihi tántum ereptum tám desubito e faúcibus.
(*thoughtfully*) Quid agam ? aút quid comminíscar ? ratio de íntegro ineundást mihi.
Nil tám difficilest, quín quaerendo inuéstigari póssiet.
Quid si hóc nunc sic incípiam ? nil est. quíd, sic ? tantundem égero.
At síc opinor : nón potest. immo óptume. euge habeo óptumam.
Retraham hércle opinor ídem illud ad me fúgitiuom argentúm tamen.

Scene 6.

Enter Clinia *from* Chremes's *house. He is overjoyed.*

Clinia is delighted at finding that Antiphila is Chremes's daughter. He is willing to do anything his father wishes. Syrus begs him to remember his friend, and to keep Clitipho's secret by keeping up the pretence that Bacchis is his own mistress. To this end, Bacchis is to be transferred to Menedemus's house. Syrus recommends Clinia to tell his father the whole truth, foreseeing that Menedemus will tell Chremes, but that neither will believe the story. Thus Syrus can get the money for Clitipho, after which Clinia can explain matters, and marry Antiphila.

Clinia ADVLESCENS Syrvs SERVOS

IV 3 Cl. (*soliloquizing*) Nullá mihi res posthác potest iam intéruenire tánta,
Quae mi aégritudinem ádferat : tanta haéc laetitia obórtast.
Dedó patri me núnciam, ut frugálior sim quám uolt.
Sy. (*aside*) Nil mé fefellit : cógnitast, quantum aúdio huius uérba.
(*to* Clinia) Istúc tibi ex senténtia tua óbtigisse laétor.
Cl. O mí Syre, audisti óbsecro ? Sy. Quid ní ? qui usque una adfúerim.
Cl. Quoi*quam* aéque audisti cómmode quicquam éuenisse ? Sy. Núlli.

Cl. Atque íta me di ament, út ego nunc non tám meapte caúsa
Laetór quam illius ; quam égo scio esse honóre quouis dígnam.
Sy. Ita crédo. sed nunc, Clínia, age, dá te mihi uicíssim ;
Nam amíci quoque res ést uidenda in túto ut conlocétur,
Ne quíd de amica núnc senex. Cl. (*paying no attention to* Syrus) O Iúppiter ! Sy. Quiésce.
Cl. (*overjoyed*) Antíphila mea nubét mihi. Sy. Sicíne mi interloquére ?
Cl. Quid fáciam ? Syre mi, gaúdeo : fer mé. Sy. Fero hercle uéro.
Cl. Deórum uitam aptí sumus. Sy. (*turning away in disgust*) Frustra óperam opinor súmo.
Cl. (*detaining him*) Loquere : aúdio. Sy. (*impatiently*) At iam hoc nón agis. Cl. Agám. Sy. Videndumst, ínquam,
Amíci quoque res, Clínia, tui in túto ut conlocétur.
Nam sí nunc a nobís abis et Bácchidem hic relínquis,
Senéx resciscet ílico esse amícam hanc Clitiphónis ;
Si abdúxeris, celábitur, itidem út celata adhúc est.
Cl. (*impatiently*) At enim ístoc nil est mágis, Syre, meis núptiis aduórsum.
Nam quo óre appellabó patrem ? tenés quid dicam ? Sy. Quíd ni ?
Cl. Quid dícam ? quam causam ádferam ? Sy. Quin nólo mentiáre :
Apérte ita ut res sése habet narráto. Cl. (*astonished*) Quid aïs ? Sy. Iúbeo :
Illám te amare et uélle uxorem, hanc ésse Clitiphónis.
Cl. (*ironically*) Bonam átque iustam rem óppido imperás et factu fácilem.
Et scílicet iam me hóc uoles patrem éxorare ut célet
Senem uóstrum ? Sy. (*quietly*) Immo ut rectá uia rem narret ordine ómnem. Cl. (*amazed*) Hem,
Satin sánus es aut sóbrius ? tu quídem illum plane pérdis.
[Nam qui ille poterit esse in tuto, dic mihi.]
Sy. (*soliloquizing and laughing to himself*) Huíc equidem consílio palmam do : híc me magnifice écfero,

Quí uim tantam in me ét potestatem hábeam tantae astútiae,
Véra dicendo út eos ambos fállam: ut quom narrét senex
Vóster nostro esse ístam amicam gnáti, non credát tamen.

CL. (*impatiently*) Át enim spem istoc pácto rursum núptiarum omnem éripis;
Nám dum amicam hanc méam esse credet, nón committet filiam.
(*sulkily*) Tú fors quid me fiat parui péndis, dum illi cónsulas.

SY. (*losing his temper*) Quíd malum me aetátem censes uélle id adsimulárier?
Vnus est diés, dum argentum erípio: pax: nil ámplius.

CL. (*doubtfully*) Tántum sat habes? quíd tum quaeso, si hóc pater resciuerit?

SY. (*contemptuously*) Quíd si redeo ad íllos qui aiunt 'quíd si nunc caelúm ruat?'

CL. (*hesitating*) Métuo quid agam. SY. Métuis? quasi non éa potestas sít tua,
Quó uelis in témpore ut te exsóluas, rem faciás palam.

CL. (*yielding*) Áge, age, traducátur Bacchis. SY. (*looking towards* CHREMES's *door*) Óptume ipsa exít foras.

SCENE 7.

Enter from CHREMES'S *house* BACCHIS *and her maid* PHRYGIA. *They do not see* CLINIA *and* SYRUS *at first.*

BACCHIS thinks that SYRUS has deluded her by false promises. She therefore orders her maid to go to a suitor of hers, and to say that she will come to him. SYRUS convinces her of his good faith, but tells her that she must move to MENEDEMUS's house, with all her attendants, in order to further his plans. She consents to this arrangement.

BACCHIS	CLINIA	SYRVS	DROMO	PHRYGIA
MERETRIX	ADVLESCENS	SERVI	II	ANCILLA

IV 4 BA. (*to herself*) Satis pól proterue mé Syri promíssa huc induxérunt,
Decém minas quas míhi dare pollícitust. quod si is núnc me
Decéperit, saepe óbsecrans me ut uéniam frustra uéniet;

Aut quóm uenturam dixero et constítuero, quom is cérte
Renúntiarit, Clítipho quom in spé pendebit ánimi:
Decípiam ac non ueniám, Syrus mihi térgo poenas péndet.
Cl. (*aside to* Syrus) Satis scíte promíttit tibi. Sy. (*aside to* Clinia) Atqui tu hánc iocari crédis?
Faciét nisi caueo. Ba. (*to herself*) Dórmiunt: ego pól istos commouébo.
(*to* Phrygia) Mea Phrýgia, audisti, módo iste homo quam uíllam demonstráuit
Charíni? Ph. Audiui. Ba. Próxumam esse huic fúndo ad dextram? Ph. Mémini.
Ba. Currículo percurre: ápud eum milés Dionysia ágitat:
Sy. (*aside to* Clinia) Quid incéptat? Ba. Dic me hic óppido esse inuítam atque adseruári,
Verum áliquo pacto uérba me his datúram esse et uentúram. (Phrygia *starts off*, L.)
Sy. (*aside*) Perii hércle. (*calling and running to* Bacchis) Bacchis, máne, mane: quo míttis istam quaéso?
Iube máneat. Ba. (*to* Phrygia) I. Sy. Quin ést paratum argéntum. Ba. Quin ego máneo. (Phrygia *returns.*)
Sy. Atquí iam dabitur. Ba. Vt lubet. num ego ínsto? Sy. At scin quid sódes?
Ba. Quid? Sy. Tránseundumst núnc tibi huc ad Ménedemum et tua pómpa
Eo tráducendast. Ba. (*suspiciously*) Quám rem agis, scelus? Sy. Égon? argentum cúdo,
Quod tíbi dem. Ba. Dignam mé putas, quam inlúdas? Sy. (*pleading*) Non est témere.
Ba. Etiámne tecum hic rés mihist? Sy. Minumé: tuom tibi réddo.
Ba. Eátur. *Cl.* Sequere hac. (Clinia *and* Syrus *go over to* Menedemus's *door.*) *Sy.* (*calling*) Heús, Dromo. (Dromo *appears in the doorway.*) Dr. Quis mé uolt? Sy. (*to* Dromo) Syrus. Dr. Quid ést rei?

SY. Ancíllas omnis Bácchidis tradúce huc ad uos própere.
DR. Quam ob rém? SY. Ne quaeras: écferant quaé sécum huc attulérunt. (CLINIA *and* BACCHIS *go into* MENEDEMUS's *house.* DROMO *goes into* CHREMES's *house.* BACCHIS's *maids go across from* CHREMES's *house to* MENEDEMUS's, *carrying baggage.* DROMO *follows.*)
(*aside*) Sperábit sumptum síbi senex leuátum esse harunc ábitu:
Ne ille haúd scit, hoc paulúm lucri quantum ei damni adpórtet.
(*to* DROMO) Tu néscies quod scís, Dromo, si sápies. DR. Mutum díces.
(*Exit* DROMO *into* MENEDEMUS's *house.*)

ACT IV.

Scene 1.

Enter Chremes *from his house.*

Chremes pities Menedemus because Bacchis has taken up her abode with him, but thinks that he will endure the infliction for a time, on account of his joy at his son's return. Syrus tells Chremes that Clinia is making his father believe that Bacchis is Clitipho's mistress, while he himself pretends to be in love with Antiphila, hoping to get money out of his father for wedding expenses. Syrus advises Chremes to feign consent to the marriage of Clinia and Antiphila. He refuses, but consents to pay Bacchis a sum of money which Syrus pretends is due her from Antiphila's foster-mother, and, to keep up the illusion (as he thinks) that she is Clitipho's mistress, sends it to her by his son's hand.

Chremes — senex   Syrvs — servos

IV 5 Ch. (*soliloquizing and rubbing his hands*) Ita mé di amabunt, út nunc Menedemí uicem
Miserét me, tantum déuenisse ad eúm mali.
Illáncine mulierem álere cum illa fámilia!
Etsí scio, hosce aliquód dies non séntiet:
Ita mágno desidério fuit ei filius.
Verum úbi uidebit tántos sibi sumptús domi
Cottídianos fieri nec fierí modum,
Optábit rursum ut ábeat ab se filius.
(*seeing* Syrus) Syrum óptume eccum. Sy. (*aside*) Césso hunc adorirí? Ch. (*calling*) Syre. Sy. Hem.
Ch. Quid ést? Sy. Te mi ipsum iám dudum optabám dari.
Ch. Vidére egisse iám nescio quid cúm sene.
Sy. De illó quod dudum? díctum [ac] factum réddidi.

CH. (*overjoyed*) Bonán fide? SY. Bona hércle. CH. (*delighted*) Non possúm pati,
Quin tibi caput demúlceam: accede húc, Syre (SYRUS *approaches*):
(*patting him on the head*) Faciám boni tibi áliquid pro ista re, ác lubens.
SY. At sí scias quam scíte in mentem uénerit.
CH. Vah, glóriare euénisse ex senténtia?
SY. Non hércle uero: uérum dico. CH. Díc quid est?
SY. Tui Clítiphonis ésse amicam hanc Bácchidem
Menedémo dixit Clínia, et ea grátia
Secum ádduxisse, né tu id persentísceres.
CH. (*chuckling*) Probé. SY. Dic sodes. CH. (*chuckling and rubbing his hands*) Nímium, inquam. SY. Immo sí scias.
Sed pórro ausculta, quód superest falláciae:
Sese ípse dicit tuám uidisse fíliam;
Eius síbi conplacitam fórmam, postquam aspéxerit;
Hanc cúpere uxorem. CH. (*suddenly growing sober*) Módone quae inuentást? SY. Eam:
Et quídem iubebit pósci. CH. Quam ob rem istúc, Syre?
Nam prórsum nihil intéllego. SY. Vah, tárdus es.
CH. (*coldly*) Fortásse. SY. Argentum dábitur eï ad núptias,
Aurum átque uestem quí . . tenesne? CH. Cómparet?
SY. Id ípsum. CH. (*decidedly*) At ego illi néque do neque despóndeo.
SY. (*innocently*) Non? quam ób rem? CH. (*angrily*) Quam ob rem? mé rogas? homini . . ? SY. (*indifferently*) Ýt lubet.
Non égo dicebam in pérpetuom ut illam illí dares,
Verum út simulares. CH. Nón meast simulátio:
Ita tu ístaec tua miscéto, ne me admísceas.
Egon quoí daturus nón sum, ut ei despóndeam?
SY. (*pretending disappointment*) Credébam. CH. Minume. SY. (*regretfully*) Scíte poterat fíeri;
Et ego hóc, quia dudum tú tanto opere suáseras,

Eo coépi. CH. (*drily*) Credo. SY. Céterum equidem istúc, Chremes,
Aequí bonique fácio. CH. Atqui quam máxume
Volo té dare operam ut fiat, uerum aliá uia.
SY. Fiát, quaeratur áliquid. sed illud quód tibi
Dixí de argento, quód ista debet Bácchidi,
Id núnc reddendumst ílli: neque tu scílicet
Illúc confugies: 'quíd mea? num míhi datumst?
Num iússi? num illa oppígnerare fíliam
Meám me inuito pótuit?' uerum illúd, Chremes,
Dicúnt: 'ius summum saépe summast málitia.'
CH. Haud fáciam. SY. Immo aliis sí licet, tibi nón licet:
Omnés te in lauta *esse* ét bene a*u*cta *ré* putant.
CH. (*flattered*) Quin égomet iam ad eam déferam. SY. Immo filium
Iube pótius. CH. Quam ob rem? SY. Quía enim in eum suspíciost
Transláta amoris. CH. Quíd tum? SY. Quia uidébitur
Magis uéri simile id ésse, quom hic illí dabit;
Et símul conficiam fácilius ego quód uolo.
(*looking off* L.) Ipse ádeo adest: abi, écfer argentum. CH. Écfero.

(*Exit* CHREMES *into his house.*)

SCENE 2.

Enter CLITIPHO, L., *looking tired and angry.*

CLITIPHO returns in a state of great rage at SYRUS. He begins to rail at him, when SYRUS interrupts him, and tells him to receive, without betraying any surprise, the money which his father will give him for BACCHIS.

CLITIPHO ADVLESCENS — SYRVS SERVOS

IV 6 CL. (*soliloquizing*) Nullást tam facilis rés, quin difficilís siet,
Qu*o*m inuítus facias. uél me haec deambulátio,

Quam nón laboriósa, ad languorém dedit.
Nec quícquam magis nunc métuo quam ne dénuo
Miser áliquo extrudar hínc, ne accedam ad Bácchidem.
(*seeing* SYRUS) Vt té quidem di deaéque omnes quantúmst, Syre,
Cum istóc inuento cúmque incepto pérduint!
Huiús modi mi res sémper comminíscere,
Vbi me éxcarnufices. SY. Í*bi*n hinc quo dígnus es?
Quam paéne tua me pérdidit protéruitas!
CL. (*sullenly*) Vellem hércle factum, ita méritu's. SY. (*with an air of injured innocence*) Meritus? quó modo?
Ne me ístuc ex te príus audisse gaúdeo,
Quam argéntum haberes, quód daturus iám fui.
CL. Quid ígitur dicam tíbi uis? † abisti mihi
Amícam adduxti, quám non licitumst tángere.
SY. Iam nón sum iratus. séd scin ubi nunc sít tibi
Tua Bácchis? CL. Apud nos. SY. Nón. CL. Vbi ergo? SY. Apud Clíniam.
CL. (*starting*) Perií. SY. Bono animo es: iam árgentum ad eam déferes,
Quod eí pollicitu's. CL. Gárris. unde? SY. A tuó patre.
CL. Ludís fortasse me? SY. Ípsa re experíbere.
CL. (*overjoyed*) Ne ego hómo sum fortunátus: deamo té, Syre. (CHREMES's *door opens.*)
SY. (*hastily*) Sed páter egreditur. cáue quicquam admirátus sis,
Qua caúsa id fiat; óbsecundato ín loco;
Quod ímperabit fácito; loquitor paúcula.

SCENE 3.

CHREMES *enters from his house, bringing a bag of money.*

CHREMES gives the money to CLITIPHO, who is paralyzed with astonishment, but manages to get through the interview with SYRUS's prompting. After they are gone, CHREMES soliloquizes on the expense which a daughter is to her father.

CHREMES	CLITIPHO	SYRVS
SENEX	ADVLESCENS	SERVOS

IV 7 CH. Vbi Clítipho hic est? SY. (*aside to* CLITIPHO) 'Éccum me' inque.
CL. Eccum híc tibi.
CH. (*to* SYRUS) Quid rei ésset dixti huic? SY. Díxi pleraque
ómnia.
CH. (*offering the money to* CLITIPHO) Cape hóc argentum ac défer. SY.
(*aside to* CLITIPHO, *impatiently*) I: quid stás, lapis?
Quin áccipis? CL. (*taking the money*) Cedo sáne. SY. (*starting
towards* MENEDEMUS's *door*) Sequere hac me ócius.
(*to* CHREMES) Tu hic nós, dum eximus, ínterea opperíbere;
Nam níl est illic quód moremur díutius. (SYRUS *goes into* MENE-
DEMUS's *house, followed by* CLITIPHO.)
CH. (*soliloquizes*) Minás quidem iam décem habet a me filia,
Quas pró alimentis ésse nunc ducó datas;
Hasce órnamentis cónsequentur álterae;
Porro haéc talenta dótis adposcúnt duo.
Quam múlta iniusta ac práva fiunt móribus!
Mihi núnc relictis rébus inueniúndus est
Aliquís, labore inuénta mea quoi dém bona.

SCENE 4.

Enter MENEDEMUS *from his house.*

MENEDEMUS comes to CHREMES, and asks ANTIPHILA in marriage for his son. CHREMES tells him that he is being imposed on, and what he believes to be the true state of affairs. MENEDEMUS believes him, but prefers to let CLINIA deceive him, rather than run the risk of losing his son again. CHREMES advises MENEDEMUS to pretend to consent to the match, and predicts that he will soon get enough of his son.

MENEDEMVS CHREMES
SENES II

IV 8 ME. (*to* CLINIA *within*) Multo ómnium nunc mé fortunatíssumum
Factúm puto esse, quóm te, gnate, intéllego
Resipísse. CH. (*aside*) Vt errat! ME. (*seeing* CHREMES) Te
ípsum quaerebám, Chremes:
Seruá, quod in te est, filium et me et fámiliam.

CH. Dic quid uis faciam? ME. Inuénisti hodie filiam.
CH. (*smiling sarcastically*) Quid tum? ME. Hánc uxorem sibi dari
uolt Clinia.
CH. (*contemptuously*) Quaesó quid tu hominis és? ME. Quid est?
CH. Iamne oblitus es,
Intér nos quid sit dictum de fallácia,
Vt eá uia abs te argéntum auferretúr? ME. Scio.
CH. Ea rés nunc agitur ipsa. ME. Quid narrás, Chremes?
Immo haéc quidem quae apúd me est, Clitiphónis est
Amica: ita aiunt. CH. (*laughing*) Ét tu credis ómnia.
Et illum áiunt uelle uxórem, ut quom despónderim,
Des qui aúrum ac uestem atque ália quae opus sunt cómparet.
ME. (*thoughtfully*) Id ést profecto: id amicae dabitur. CH.
(*laughing heartily*) Scilicet
Datúrum. ME. (*sadly*) Ah, frustra sum igitur gauisús miser.
Quiduis tamen iam málo quam hunc amíttere.
Quid núnc renuntiem ábs te responsúm, Chremes,
Ne séntiat me sénsisse atque aegré ferat?
CH. (*impatiently*) Aegré? nimium illi, Ménedeme, indulgés. ME. Sine:
Incéptumst: perfice hóc mi perpetuó, Chremes.
CH. Dic cónuenisse, egisse te de núptiis.
ME. Dicám. quid deinde? CH. Mé facturum esse ómnia,
Generúm placere; póstremo etiam, si uoles,
Despónsam quoque esse dicito. ME. (*delighted*) Em, istuc
uólueram.
CH. Tanto ócius te ut póscat et tu, id quód cupis,
Quam ocissume ut des. ME. Cúpio. CH. Ne tu própediem,
Vt istám rem uideo, istius obsaturábere.
Sed haéc uti sunt, caútim et paulatim dabis,
Si sápies. ME. Faciam. CH. Abi intro: uide quid póstulet.
Ego dómi ero, si quid mé uoles. ME. Sané uolo.
Nam té scientem fáciam, quidquid égero.
(MENEDEMUS *and* CHREMES *go into their respective houses.*)

ACT V.

SCENE I.

Enter MENEDEMUS *from his house, laughing to himself.*

MENEDEMUS is delighted to find that his knowing friend CHREMES has been thoroughly taken in. He convinces CHREMES of the truth, that BACCHIS is really CLITIPHO'S mistress. CHREMES is in a towering rage, while MENEDEMUS gives him back the advice which CHREMES had formerly given him. CHREMES consents to give ANTIPHILA in marriage to CLINIA, with a dowry of two talents, but to frighten CLITIPHO into giving up BACCHIS, he sends word that he will settle everything he possesses on his daughter; he vows vengeance on SYRUS.

MENEDEMVS CHREMES
SENES II

ME. Égo me non tam astútum neque tam pérspicacem esse íd scio;
Séd hic adiutor méus et monitor ét praemonstratór Chremes
Hóc mihi praestat: ín me quiduis hárum rerum cónuenit,
Quaé sunt dicta in stúlto, caudex, stípes, asinus, plúmbeus;
Ín illum nil potést: exsuperat eíus stultitia haec ómnia. (*Enter* CHREMES *from his house.*)
CH. (*to* SOSTRATA *within*) Óhe, desiste inquám deos, uxor, grátulando obtúndere,
Túam esse inuentam gnátam; nisi illos éx tuo ingenio iúdicas,
Ýt nil credas íntellegere, nísi idem dictumst céntiens.
(*aside*) Séd interim quid illíc iam dudum gnátus cessat cúm Syro?
ME. (*overhearing him*) Quós aïs hominés, Chremes, cessáre? CH. (*seeing* MENEDEMUS) Ehem, Menedeme, áduenis?
Díc mihi, Cliniaé quae dixi núntiastin? ME. Ómnia.
CH. (*smiling*) Quíd aït? ME. Gaudere ádeo coepit, quási qui cupiunt núptias.

Ch. (*laughs*) Háhahae. Me. Quid risísti? Ch. Serui uénere in mentém Syri
Cálliditates. Me. Ítane? Ch. (*chuckling*) Voltus quóque hominum fingít scelus.
Me. Gnátus quod se adsímulat laetum, id dícis? Ch. Id. Me. Idem istúc mihi
Vénit in mentém. Ch. (*chuckling*) Veterator. Me. Mágis, si magis norís, putes
Íta rem esse. Ch. Ain tu? Me. Quín tu ausculta. Ch. Máne *dum*, hoc prius scire éxpeto,
Quíd perdideris. nam úbi desponsam núntiasti fílio,
Cóntinuo iniecísse uerba tíbi Dromonem scílicet,
Spónsae uestem aurum átque ancillas ópus esse: argentum út dares.
Me. Nón. Ch. (*surprised*) Quid? non? Me. Non ínquam. Ch. Neque ipse gnátus? Me. Nil prorsúm, Chremes.
Mágis unum etiam instáre, ut hodie cónficiantur núptiae.
Ch. (*puzzled*) Míra narras. quíd Syrus meus? ne ís quidem quicquám? Me. Nihil.
Ch. (*thoughtfully*) Quam ób rem, nescio. Me. (*sarcastically*) Équidem miror, qui ália tam plané scias.
Séd ille tuom quoqué Syrus *e*isdem míre finxit fílium,
Ýt ne paululúm quidem subolat ésse amicam hanc Clíniae.
Ch. Quíd agit? Me. Mitto iam ósculari atque ámplexari: id níl puto.
Ch. Quíd est quod ampliús simuletur? Me. Váh. Ch. Quid est? Me. Audí modo.
Ést mi in ultimís conclaue *hisce* aédibus quoddám retro:
Húc est intro látus lectus, uéstimentis strátus est.
Ch. (*anxiously*) Quíd postquam hoc est fáctum? Me. Dictum fáctum huc abiit Clítipho.
Ch. Sólus? Me. Solus. Ch. Tímeo. Me. Bacchis cónsecutast ílico.
Ch. Sóla? Me. Sola. Ch. Périi. Me. Vbi abiere íntro, operuere óstium. Ch. Hem,

Clinia haec fierí uidebat? ME. Quíd ni? mecum uná simul.
CH. (*despairingly*) Filíst amica Bácchis: Menedeme, óccidi.
ME. Quam ob rém? CH. Decem diérum uix mi est fámilia.
ME. (*ironically*) Quid? istúc times quod ille óperam amico dát suo?
CH. Immó quod amicae. ME. Sí dat. CH. An dubium íd tibist?
Quemquámne animo tam cómi esse aut lení putas,
Qui sé uidente amícam patiatúr suam . . ?
ME. (*ironically*) Quid ní? quo uerba fácilius dentúr mihi.
CH. (*sadly*) Derídes merito. míhi nunc ego suscénseo:
Quod rés dedere, ubi póssem persentíscere,
Ni essém lapis! quae uídi! uae miseró mihi!
(*growing angry*) At né illud haud inúltum, si uiuó, ferent!
Nam iám . . ME. Non tu te cóhibes? non te réspicis?
Non tíbi ego exempli sátis sum? CH. Prae iracúndia,
Menedéme, non sum apúd me. ME. Tene istúc loqui!
Nonne íd flagitiumst, te áliis consiliúm dare,
Foris sápere, tibi non pósse te auxiliárier?
CH. (*despairingly*) Quid fáciam? ME. (*enjoying his discomfiture*) Id quod me fécisse aiebás parum.
Fac té patrem esse séntiat; fac ut aúdeat
Tibi crédere omnia, ábs te petere et póscere,
Ne quam áliam quaerat cópiam ac te déserat.
CH. (*flying into a passion*) Immo ábeat potius málo quouis géntium,
Quam hic pér flagitium ad ínopiam redigát patrem.
Nam si ílli pergo súppeditare súmptibus,
Menedéme, mi illaec uéro ad rastros rés redit.
ME. Quod incómmoditates hác re accipies, nísi caues!
Difficilem te esse osténdes et ignoscés tamen
Post, ét id ingratum. CH. (*distracted*) Ah néscis, quam doleam. ME. Vt lubet.
Quid hoc quód rogo, ut illa núbat nostro? nísi quid est,
Quod mágis uis. CH. Immo et géner et adfinés placent.

ME. Quid dótis dicam té dixisse filio? (CHREMES *is buried in thought.*)
Quid óbticuisti? CH. (*absently*) Dótis? ME. Ita dico. CH. Áh. ME. (*reassuringly*) Chremes,
Ne quíd uereare, sí minus: nil nos dós mouet.
CH. Dúo talenta pró re nostra ego ésse decreuí satis;
Séd ita dictu opus ést, si me uis sáluom esse et rem et filium,
Mé mea omniá bona doti díxisse illi. ME. (*amazed*) Quám rem agis?
CH. Íd mirari té simulato et illum hoc rogitató simul,
Quam ób rem id faciam. ME. (*puzzled*) Quín ego uero quam ób rem id facias néscio.
CH. Égone? ut eius ánimum, qui nunc lúxuria et lascíuia
Díffluit, retúndam, redigam, ut quó se uortat nésciat.
ME. Quíd agis? CH. Mitte: síne me in hac re gérere mihi morém. ME. Sino:
Ítane uis? CH. Ita. ME. Fiat. CH. Ac iam uxórem ut accersát paret. (*Exit* MENEDEMUS.)
Híc ita ut liberós est aequom díctis confutábitur.
Séd Syrum quidem égone si uiuo ádeo exornatúm dabo,
Ádeo depexum, út dum uiuat méminerit sempér mei;
Quí sibi me pro déridiculo ac délectamentó putat.
Nón, ita me di amént, auderet fácere haec uiduae múlieri,
Quae ín me fecit.

SCENE 2.

Enter CLITIPHO *and* MENEDEMUS *from the latter's house, talking together; they are followed by* SYRUS. CLITIPHO *is much excited.*

CLITIPHO has been informed of his father's threat of disinheriting him. When he remonstrates, CHREMES tells him that it is the only way of saving him from utter ruin; that, as he cannot take care of himself, he must be made dependent on his relatives. SYRUS interposes, but is warned by CHREMES not to mix himself in the affair.

CLITIPHO	MENEDEMVS	CHREMES	SYRVS
ADVLESCENS	SENES	II	SERVOS

V 2 CL. Ítane tandem quaéso, Menedeme? út pater
Tam ín breui spatio ómnem de me eiécerit animúm patris?
Quód nam ob factum? quíd ego tantum scéleris admisí miser?
Vólgo faciunt. ME. Scío tibi esse hoc gráuius multo ac dúrius,
Quoí fit; uerum ego haúd minus aegre pátior, id qui néscio
Néc rationem cápio, nisi quod tíbi bene ex animó uolo.
CL. Híc patrem esse aiébas. ME. (*pointing*) Eccum. (MENEDEMUS *goes into his house.*) CH. (*impressively*) Quíd me incusas, Clítipho?
Quídquid ego huius féci, tibi prospéxi et stultitiaé tuae.
Vbi te uidi animo ésse omisso et suáuia in praeséntia
Quae éssent, prima habére neque consúlere in longitúdinem:
Cépi rationem, út neque egeres néque ut haec posses pérdere,
Vbi quoi decuit prímo, tibi non lícuit per te míhi dare,
Ábii ad proxumúm tibi qui erat: eí commisi et crédidi.
Íbi tuae stultítiae semper érit praesidium, Clítipho,
Víctus, uestitús, quo in tectum té receptes. CL. Eí mihi!
CH. Sátius est quam te ípso herede haec póssidere Bácchidem.
SY. (*aside*) Dísperii: sceléstus quantas túrbas conciui ínsciens!
CL. (*despairingly*) Émori cupió. CH. (*coldly*) Prius quaeso dísce, quid sit uíuere.
Vbi scies, si dísplicebit uíta, tum istoc útitor.
SY. (*coming forward*) Ére, licetne? CH. (*shortly*) Lóquere. SY. At tuto. CH. (*sternly*) Lóquere. SY. Quae istast práuitas
Quaéue amentiást, quod peccaui égo, id obesse huic? CH. (*threateningly*) Ílicet.
Né te admisce: némo accusat, Sýre, te: nec tu arám tibi
Néc precatorém pararis. SY. Quíd agis? CH. (*pointing to* CLITIPHO *and* SYRUS) Nil suscénseo
Néc tibi nec tíbi; nec uos est aéquom quod fació mihi.
(CHREMES *goes into his house.*)

Scene 2 (*Part Second*).

Syrus advises Clitipho to ask if he is really the son of Chremes and Sostrata. Their conduct seems too unnatural; if he really is their son, he will excite their pity. Syrus himself takes refuge with Menedemus.

Clitipho *Adulescens* — *Syrus* *Servos*

Sy. Ábiit? uah, rogásse uellem, Cl. Quíd? Sy. unde mi peterém cibum:
Íta nos alienáuit. tibi iam esse ád sororem intéllego.
Cl. Adeón rem rediisse, út periclum etiam á fame mihi sít, Syre!
Sy. Modo líceat uiuere, ést spes Cl. (*eagerly*) Quae? Sy. (*shrugging his shoulders*) nos ésuriturós satis.
Cl. (*impatiently*) Inrídes in re tánta neque me cónsilio quicquam ádiuuas!
Sy. Immo ét ibi nunc sum et úsque id egi dúdum, dum loquitúr pater;
Et quántum ego intellégere possum, Cl. (*impatiently*) Quíd? Sy. non aberit lóngius.
Cl. (*eagerly*) Quid [id] érgo? Sy. Sic est: nón esse horum te árbitror. Cl. (*starting*) Quid istúc, Syre?
Satin sánus es? Sy. Ego dícam, quod mi in méntemst: tu diiúdica.
Dum istís fuisti sólus, dum nulla ália delectátio,
Quae própior esset, te índulgebant, tíbi dabant; nunc fília
Postquámst inuenta uéra, inuentast caúsa qua te expéllerent.
Cl. (*thoughtfully*) Est uéri simile. Sy. An tu ób peccatum hoc ésse illum iratúm putas?
Cl. Non árbitror. Sy. Nunc áliud specta: mátres omnes fíliis
In péccato adiutríces, auxilio ín paterna iniúria
Solent ésse: id non fit. Cl. (*sadly*) Vérum dicis. quíd ergo nunc faciám, Syre?
Sy. Suspícionem istánc ex illis quaére, rem profér palam.
Si nón est uerum, ad mísericordiam ámbos adducés cito;

Aut scíbis quoius sis. CL. Récte suades: fáciam. (*He goes into* CHREMES's *house.*) SY. (*soliloquizes*) Sat recte hóc mihi
In méntem uenit; nám quam maxume huíc uana haec suspício
Erit, tám facillumé patris pacem in léges conficiét suas.
Etiam háud scio an *iam* uxórem ducat: á*t* Syro nil grátiae!
(*looking towards* CHREMES's *door*) Quid hoc aútem? senex exít foras: ego fúgio. adhuc quod fáctumst,
Mirór non continuo [hunc] á*b*ripi iusse: ád Menedemum hunc pérgam.
Eum míhi precatorém paro; seni nóstro nil fidei hábeo.
(SYRUS *runs into* MENEDEMUS's *house.*)

SCENE 3.

Enter SOSTRATA *and* CHREMES, *talking earnestly together.*

SOSTRATA reasons with her husband about his conduct to CLITIPHO. CHREMES tells her that there is no doubt that CLITIPHO is her son; he has inherited all her bad qualities.

SOSTRATA — MVLIER
CHREMES — SENEX

V 3 SO. Profécto nisi caués tu homo, aliquid gnáto conficiés mali;
Idque ádeo miror, quó modo
Tam inéptum quicquam tíbi uenire in méntem, mi uir, pótuerit.
CH. (*impatiently*) [Oh,] Pérgin mulier ésse? nullamne égo rem umquam in uitá mea
Voluí, quin tu in ea ré mi fueris áduorsatrix, Sóstrata?
At sí rogem iam, quíd est quod peccem, aut quam ób rem hoc facias: néscias,
In quá re nunc tam cónfidenter réstas, stulta. SO. Ego néscio?
CH. (*hastily*) Immó scis potius, quám quidem redeat íntegr*a* eadem orátio. SO. Oh,
Iníquos es, qui mé tacere dé re tanta póstules.

CH. Non póstulo iam : lóquere : nilo mínus ego hoc faciám tamen.
SO. Fácies? CH. Verum. SO. Nón uides quantúm mali ex ea re éxcites?
Súbditum se súspicatur. CH. 'Súbditum' ain tu? SO. Síc erit,
Mí uir. CH. Confitére? SO. Au, te obsecro, ístuc inimicís siet.
Égon confitear meúm non esse filium, qui sít meus?
CH. Quid? métuis ne non, quóm uelis, conuíncas esse illúm tuom?
SO. Quod filiast inuénta? CH. (*sarcastically*) Non : sed quód [magis credundum siet
Id quod est consimilis moribus.
Conuinces facile ex te natum ; nam] tui similis ést probe ;
Nám illi nil uitíst relictum, quín sit idem itidém tibi.
[Tum praeterea talem nisi tu nulla pareret filium.]
(*with bitter irony*) Séd ipse egreditur, quám seuerus ! rém quom uideas, cénseas.

SCENE 4.

Enter CLITIPHO *from* CHREMES'S *house. He is very sad. He goes at once to his mother and addresses her earnestly.*

CLITIPHO begs his mother to tell him his parentage. CHREMES, appealed to by SOSTRATA, rebukes his son most severely, and finally leads him to acknowledge his misconduct.

CLITIPHO	SOSTRATA	CHREMES
ADVLESCENS	MVLIER	SENEX

V 4 CL. Si úmquam ullum fuit témpus, mater, quom égo uoluptatí tibi
Fúerim, dictus filius tuos uóstra uoluntate : óbsecro,
Eíus ut meminerís atque inopis núnc te miserescát mei :
Quód peto aut quod uólo, parentis meós ut conmonstrés mihi.
SO. (*tenderly*) Óbsecro, mi gnáte, ne istuc ín animum inducás tuom,
Álienum esse té. CL. (*sadly*) Sum. SO. (*distracted*) Miseram me, hócine quaesisti, óbsecro?
(*with great earnestness*) Íta mihi atque huic sís superstes, út ex me atque ex hoc nátus es ;

Ét caue posthac, sí me amas, umquam ístuc uerbum ex te aúdiam.
CH. (*sternly*) Ét ego, si me métuis, mores cáue in te esse istos séntiam.
CL. Quós? CH. (*angrily*) Si scire uís, ego dicam: gérro, iners, fraus, hélluo,
Gáneo, damnósus. crede, et nóstrum te esse crédito.
CL. Nón sunt haec paréntis dicta. CH. (*passionately*) Nón, si ex capite sís meo
Nátus, item ut aiúnt Mineruam esse éx Ioue, ea causá magis
Pátiar, Clitiphó, flagitiis tuís me infamem fíeri.
SO. Dí istaec prohibeánt! CH. Deos nescio: égo, quod potero, sédulo.
Quaéris id quod habés, parentis; quód abest non quaerís, patri
Quó modo obsequáre et ut serues quód labore inuénerit.
Nón mihi per fallácias addúcere ante oculós . . (*pausing*) pudet
Dícere hac praesénte uerbum túrpe; at te id nulló modo
Fácere puduit. CL. (*penitently*) Éheu, quam nunc tótus displiceó mihi,
Quám pudet! neque quód principium cápiam ad placandúm scio.

SCENE 5.

Enter MENEDEMUS *from his house.*

MENEDEMUS mediates between CHREMES and his son, who pleads for forgiveness. CHREMES consents on condition that CLITIPHO at once take a wife. After some reluctance he consents, and is forgiven. He then pleads for SYRUS, who is also pardoned.

MENEDEMUS	CHREMES	SOSTRATA	CLITIPHO
SENES	II	MVLIER	ADVLESCENS

V 5 ME. (*soliloquizing*) Énim uero Chremés nimis grauiter crúciat adulescéntulum
Nímisque inhumane: éxeo ergo ut pácem conciliem. (*seeing the group*) óptume

Ípsos uideo. Ch. (*to* Menedemus) Ehém, Menedeme, quór non accersí iubes
Fíliam et quod dótis dixi fírmas? So. (*pleadingly*) Mi uir, te óbsecro
Né facias. Cl. (*wringing his hands*) Pater, óbsecro mi ignóscas. Me. Da ueniám, Chremes:
Síne te exorent. Ch. Méa bona ut dem Bácchidi donó sciens?
Nón faciam. Me. At id nos nón sinemus. Cl. (*weeping*) Sí me uiuom uís, pater,
Ígnosce. So. (*persuasively*) Age, Chremés mi. Me. (*putting his hand on* Chremes's *shoulder*) Age quaeso, né tam offirma té, Chremes.
Ch. (*yielding*) Quíd istic? uideo nón licere ut coéperam hoc perténdere.
Me. (*approvingly, patting* Chremes *on the back*) Fácis, ut te decét. Ch. Ea lege hoc ádeo faciam, sí facit
Quód ego hunc aequom cénseo. Cl. (*eagerly*) Pater, ómnia faciam: ímpera.
Ch. Ýxorem ut ducás. Cl. (*thunderstruck*) Pater . . ! Ch. Nil aúdio. So. Ad me récipio:
Fáciet. Ch. Nil etiam aúdio ipsum. Cl. (*hesitating*) Périi. So. An dubitas, Clítipho?
Ch. (*indifferently*) Ímmo utrum uolt. So. Fáciet omnia. Me. (*to* Clitipho) Haéc dum incipias, grávia sunt,
Dúmque ignores; úbi cognoris, fácilia. Cl. (*with an effort*) Faciám, pater.
So. (*embracing him*) Gnáte mi, ego pol tíbi dabo illam lépidam, quam tu fácile ames,
Fíliam Phanócratae nostri. Cl. (*recoiling*) Rúfamne illam uírginem,
Caésiam, sparso óre, adunco náso? non possúm, pater.
Ch. (*mockingly*) Heía, ut elegáns est! credas ánimum ibi esse. So. (*to* Clitipho, *persuasively*) Aliám dabo.

CL. Ímmo, quandoquidém ducendast, égomet habeo própemodum
Quám uolo. CH. (*approvingly*) Nunc laúdo, gnate. CL. Archó-
nidi huius filiam.
SO. Sátis placet. CL. Pater, hóc nunc restat. CH. Quíd? CL. Syro
ignoscás uolo,
Quaé mea causa fécit. CH. Fiat. *CANTOR.* (*to spectators*) Vós
ualete et plaúdite!

TABLE OF METRES.

1—174	iambic senarii;	Prol.; Act I, Sc. 1.
175	trochaic octonarius;	Act I, Sc. 2 and 3; II, Sc. 1.
176	trochaic septenarius;	
177	trochaic octonarius;	
178	trochaic quaternarius catal.;	
179—180	trochaic septenarii;	
181—186	iambic octonarii;	
187	trochaic septenarius;	
188—241	iambic octonarii;	
242—256	trochaic septenarii;	Act II, Sc. 2.
257—264	iambic octonarii;	
265—311	iambic senarii;	
312—339	trochaic septenarii;	
340—380	iambic senarii;	
381—397	trochaic septenarii;	Act II, Sc. 3; III, Sc. 1 and 2.
398—404	iambic octonarii;	
405—561	iambic senarii;	
562—563	trochaic octonarii;	Act III, Sc. 3.
564	trochaic septenarius;	
565	iambic octonarius;	
566	iambic quaternarius;	
567—569	trochaic octonarii;	
570	trochaic septenarius;	
571	iambic octonarius;	
572	trochaic octonarius;	
573	trochaic septenarius;	
574	trochaic octonarius;	
575	trochaic septenarius;	
576—578	iambic octonarii;	
579	trochaic septenarius;	
580—582	trochaic octonarii;	
583—584	trochaic septenarii;	
585—588	iambic octonarii;	
589—590	iambic senarii;	
591—613	trochaic septenarii;	

614—622	iambic octonarii;	Act III, Sc. 4.
623—667	trochaic septenarii;	
668—678	iambic octonarii;	Act III, Sc. 5.
679—707	iambic septenarii;	Act III, Sc. 6.
[708	iambic senarius;]	
709—722	trochaic septenarii;	
723—748	iambic septenarii;	Act III, Sc. 7.
749—873	iambic senarii;	Act IV, Sc. 1—4.
874—907	trochaic septenarii;	Act V, Sc. 1 and 2.
908—939	iambic senarii;	
940—979	trochaic septenarii;	
980—999	iambic octonarii;	
1000—1002	iambic septenarii;	
1003	iambic octonarius;	Act V, Sc. 3—5.
1004	iambic quaternarius;	
1005	iambic octonarius;	
1006	trochaic septenarius (?);	
1007—1012	iambic octonarii;	
1013—1016	trochaic septenarii;	
1017, 1018/20	iambic octonarii;	
[1019	iambic quaternarius (?);]	
1020—1067	trochaic septenarii.	